Registered No. B. 876

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રકટ થતું માસિક પત્ર.

बुद्धिप्रभा.

દેશ, સમાજ, ધર્મ વગેરે જૈન અને જૈનેતર સાહિત્યથી વિભૂષિત.

पुस्तक ९ मुं.] जुलाई १९१७. वीर संवत २४४३. [अंक १.

તંત્રી,
રા. મણિલાલ મોહનલાલ પાદરાકર.

વ્યવસ્થાપક.
રા. કેશવ હ. શેઠ.

વિષયદર્શન.

વિષય.	લેખક.	પૃષ્ઠ.
૧. ગુરૂદેવને ચરણે ...	રા. તંત્રી ...	૧
૨. નવા વર્ષની નોંધ	રા. તંત્રી ...	૨
૩. જૈન ગુરૂકુળ ...	જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિશ્વરજી ...	૫
૪. વજીઆનો કજીઓ	રા. હસ્તી...	૫
૫. જીવ રક્ષાની ઉત્તમ રીત ...	મુનિશ્રી કર્પુરવિજયજી	૬
૬. આપણાં પ્રાચીન વિદ્યાલયો	રા. જનાર્દન ન્હાનાભાઇ પ્રભાસ્કર	૯
૭. શુષ્કજીવન કેમ ખીલે ? ...	રા. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી	૧૨
૮. હિન્દુસ્થાનને આદર્શ રૂપ કેનેડા	રા. ચુનીલાલ રસિકલાલ પરિખ. બી.એ.	૧૩
૯. માતૃભાષાનું મહત્વ	(અવતરણ)	૧૬
૧૦. દેશી પુતળાંને કહે	રા. કેશવ હ. શેઠ	૧૭
૧૧. ગિરિમાળા	રા. બાપુરાવ ગણપતરામ ઠાકોર. બી. એ.	૧૯
૧૨. શ્રીમંત મહારાજા શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ.	રા. ત્રીભોવનદાસ દલપતભાઇ વકીલ. બી. એ. એલ એલ. બી.	૨૫
૧૩. મૃત્યુનોંધ, નિવેદન, સ્વીકાર	...	૨૭ થી ૩૨

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી
પ્રકાશક,
રા. શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.
અમદાવાદ.

લવાજમ-વર્ષ એકનો રૂ. ૧-૪-૦ (છુટક દર એક નકલના બે આના.)

આ માસિકના નિયમો વિગેરે.

૧ આ માસિકમાં આવતાં લખાણો પૈકી જૈનેતર લેખકોના લેખો સામાજિક દૃષ્ટિએ લખાયલા સમજવા.

૨ રાજકીય લેખો, ધાર્મિક ઝગડો ઉત્પન્ન કરાવે તેવા લેખો કે ચર્ચાપત્રો તથા નિર્જીવ કવિતાઓને માટે આ માસિક નથી. તેમજ અસ્પષ્ટ, કાગળની બન્ને બાજૂ ખીચોખીચ લખાયલા, પેન્સીલથી લખેલા કે તેવી જાતના લેખો પર લક્ષ નહિ અપાય.

૩ સારા અને સાર્વજનિક હિત જળવાય તેવા, વિશાળ દૃષ્ટિયે લખાયલા લેખોને યોગ્ય ન્યાય મળશે.

૪ નહિ સ્વીકારાયલા લેખો પાછા મંગાવનારે પોષ્ટેજ મોકલવું.

૫ તખલ્લુસ (ઉપનામ) ધરાવનારાઓએ અમારી અંગત જાણ માટે ખરૂં અને પુરૂં નામ જણાવવું.

૬ માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૪-૦ પોષ્ટેજ સાથે હોય છે. ભેટ અને વિ. પી. ખર્ચ જૂદો. અને લવાજમ અગાઉથીજ વસૂલ કરવામાં આવે છે.

૭ નવા વર્ષની શરૂઆત જુલાઇ મહિનાથી થાય છે. પાછળથી ગ્રાહક થનારને શિલિકમાં હોય ત્યાં સૂધી પાછલા અંકો પૂરા પાડવામાં આવે છે. અને ગ્રાહક તરીકેનું નામ જુલાઇથી નોંધાય છે. તેમ નહિ કરવા ઇચ્છનાર જ્યારથી ગ્રાહક થાય ત્યારથી જૂલાઇ સૂધીના અંકો જેટલું લવાજમ તેની કનેથી વસૂલ કરવામાં આવે છે.

૮ જે અંક ન મળે, તે માટે અમારૂં ધ્યાન, ત્યાર પછીનો બીજો અંક રવાને થાય ત્યાર પછી ખેંચવું.

૧૦ વિશેષ ખુલાસા માટે ઑફિસના શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

વ્યવસ્થાપક.

જાહેરખબર છપાવનારાઓ માટેના ભાવ.

પ્રકાર.	વર્ષ રૂ.	એક માસ રૂ.
૧ આખું પૃષ્ટ	૩૫	૬
૨ અર્ધું પૃષ્ટ	૨૦	૪
૩ પા પૃષ્ટ	૧૨	૩
૪ પાંચ લીટી	૭	૨

૫ હેન્ડબીલ વહેંચામણી—એકવાર માટે રૂ. ૭

પૂઠા પરના ભાવ માટે વ્યવસ્થાપક પર પત્રવ્યવહાર કરવો.

આ માસિક સંબંધી સઘળો પત્રવ્યવહાર નીચેના શિરનામે કરવો.

શંકરલાલ ડાહ્યાભાઇ કાપડીઆ.

બુદ્ધિપ્રભા ઑફિસ—ચંપાગોળ, **અમદાવાદ.**

बुद्धिप्रभा.

દેશ, સમાજ, ધર્મ વગેરે જૈન અને જૈનેતર
સાહિત્યથી વિભૂષિત.

પુસ્તક ૯ મું.] જુલાઈ સને ૧૯૧૭. [પ્રથમ અંક.

गुरुदेव ने चरणे !

ગઝલ.

દયાસિંધુ ! કૃપાસિંધુ ! પ્રભો ! પરમાર્થી ! ગુરૂદેવા !
અકારણ વિશ્વના બંધુ ! ચરણમાં કોટિ વન્દન હો !
મહા અજ્ઞાન અંધારૂ છવાયુ દેહ મન્દિરમાં
પ્રભો ! **આત્મા ઉજાળો** છો ગુરૂજી ! કોટિ વન્દન હો !
અનાદિ કાળથી જીવડો વિપથ-ગામી, ગુરૂજી ! છે,
ગ્રહી, **સત્જ્ઞાનના** પંથે ! મુકી દ્યો, ઓ ગુરૂદેવા !
અલૌકિક **આત્મશક્તિમાં** નથી વિશ્વાસ પામરને
ઉઘાડો **નેત્ર** અંજનથી, પ્રભો ! **ગુરૂદેવ** ! વન્દન હો !
નથી મન માંકડુ મ્હારૂ જરા ઠરતું **પ્રભૂ** પથમાં
ભટકતુ-ભાગતું કંઈ કંઈ ! ઠરાવો, દેવ વન્દન હો !
નથી શ્રદ્ધા, **નથી** ભક્તિ, **નથી** સેવા જીગર જાગી
બનાવો **શુદ્ધ આત્માર્થી** ! દયાસિંધુ ! ગુરૂદેવા !
હજી હું-તું નથી જાતું, **સ્વરૂપ મ્હારૂ** ન સ્હમજાતું
ચરણ લયલીન ના થાતું ! હૃદય રસ પુરજ્યો દેવા !
ગુરૂજી આ **નવા-વર્ષે** ! ચહું આશિષ—ઉત્કર્ષે !
પ્રભા-મણિ-કાન્તિ વિસ્તરજ્યો ! **બુધ્ધ્યબ્ધિ** ! દેવ ! ગુરૂદેવા.

તંત્રી.

નવાવર્ષની નોંધ.

આ માસિક લાડકોડમાં ઉછરીને હવે નવા લેબાસમાં તેના અખંડ આંકવાળા નવમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. અને અપ-ટુ-ડેઇટ હએ જન્મેલાં માસિકોની પરાકાષ્ટાએ પહોંચેલી પ્રવૃત્તિના આ સમયમાં આ બાલ માસિક પણ તેની વય, અનુકૂળતા, લવાજમ અને સ્થિતિ અનુસાર પોતાનું સ્થાન મક્કમપણે જાળવી, પોતાના ઉત્કર્ષમાં પ્રગતિ પામે છે તેમ પામશે Labour of Love સ્વિકૃત સેવાના વૃતને સ્વિકારી-નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી-એક પરોપકારી સંસ્થાના હિતાર્થે પ્રકટ થતા આ માસિક માટે સતત્ મહેનત કરનાર તેના ચાલકો, એક પાઇની પણ આશા વિના અનેક ઉપાધિઓ અને ટીકાઓને ન ગણકારતાં દ્રઢ શ્રદ્ધા પૂર્વક તેનું જીવન ટકાવ્યે જાય છે; અને ચાલુ વર્ષથી તેના જીવનમાં નવીન જ્યોત ભરી જન સમાજની વધુ સારી સેવા બજાવવાને યોગ્ય કરી, તેને ત્હેના ગુણિયલ વાચકના કરકમળમાં સાદર કરતાં તેના નિયામકોને આનંદ જ થાય છે.

માસિક પ્રત્યેના પૂરા આઠ વર્ષના અનુભવ પછી જણાવવું પડે છે કે જૈનકોમની ધાર્મિક-સામાજિક અને આર્થિક સ્થિતિ હજી જોઇએ તેવી સંતોષકારક થઇ નથી. મિથ્યા વહેમો, અદેખાઈ, મ્હારૂં-ત્હારૂં, હજી ઓછાં થયાં નથી. સ્વાર્થ અને કલેશ હજુ જોરમાં છે. લક્ષ્મી પ્રાપ્તિની લાલસા, સેવાને સ્થાન લેવા દેતી નથી. હિન્દની અર્ધી દોલત પોતાના હાથમાંથી પસાર કરનાર વ્હેપારી જૈનકોમના નબિરાઓ નોકરી તરફથી વ્હેપાર-ઉદ્યોગ ને કળાકૌશલ્ય તરફ નજર નાંખતા નથી. દાનવીર ગણાતી જૈનકોમ અશાંતિમાં રહેવા અનિષ્ટકારક "અ" નું દાન કરી શકતી નથી. ઉન્નત-ઉપયોગી-ધાર્મિક-અને સેવા દ્રષ્ટિએ જીવન ગાળવાના મહાન્ મંત્રો સાધ્ય થઈ શકયા નથી. ત્રણે ફીરકાઓમાં સંપની ભાવના હજી જાગવાનાં ચિન્હો બરાબર જણાતાં નથી. સાધુ મહારાજાઓ, જૈનકોમન્સ (સામાન્ય) અને લૉર્ડઝ (અમીરો)નાં ભેજાંઓમાંથી મ્હારૂં-ત્હારૂં એ શબ્દ હજી સૂકાઇ ગયો નથી. સાધુ મહારાજોની પોથીઓ, પેટીઓ, કબાટો, ભંડારો અને હબડામાં ઉધાઈ ખાધું અપ્રસિદ્ધ પણ અણમોલ જૈન સાહિત્ય પ્રકાશમાં લાવવાના યોગ્ય પ્રયાસો હજી સેવાતા નથી.

મહાન્ વિગ્રહથી-અનેક ઘણા વધી ગયેલા કાગળના ભાવ ને મોંઘવારીના સમયમાં માત્ર એક રૂપિયા જેટલા નજીવા લવાજમમાં-ચાર ફર્મા જેટલું સંગીન

સર્વોપયોગી અને નિર્દોષ રસપૂર્ણ–વાંચન–આ માસિકે પૂરૂં પાડયું છે તે કહેવાની જરૂર નથી. ગતવર્ષે ગુરૂમહારાજ શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્વરજીની લેખીનીએ ખરેખર વન્દનીય સેવા બજાવી છે. ત્હેમની ધર્મ ને તત્વજ્ઞાન તથા પ્રાચીન જૈન સાહિત્યના વિવિધ રંગપુરતી તથા ગઝલ કવ્વાલીઓ આલેખતી કલમ–પીંછીથી કોણ અજ્ઞાત્ છે હવે ! ઉપરાંત–તત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ, વ્યાકરણ, જીવનચરિત્ર, વાર્તાઓ, કાવ્ય–આદિ સુન્દર વિષયોપર પોતાની કલમો ચલાવનાર નીચેના સજ્જનોનો આ સ્થળે આભાર માની આ વર્ષમાં પણ તેવીજ જનસેવા અર્પવા વિનંતિ છે.

પન્યાસજી અજીતસાગરજી રા. વકીલ નંદલાલ લલ્લુભાઈ, રા. વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ, રા. પોપટલાલ, કે. શાહ. એમના ધાર્મિક તત્વજ્ઞાનના લેખો, શ્રીયુત્ મોહનલાલ–દ–દેશાઈ, બી. એ. એલ્‌એલ. બી. શ્રીમાન્ ઢઢ્ઢાજી, એમ. એ. શ્રીમાન્ વિભાકર. શ્રીમાન્ સંઘવી. રા. મણીલાલ ન. દોસી. બી. એ. રા. લલિત રા. હંસલ તે વડોદરા–ચન્દ્રપ્રકાશવાળા રા. ભરતરામ, રા. કેશવ હે. શેઠ. રા. લક્ષ્મિશંકર જોશી. એમ. એ., રા. વૈરાટી, રા. પ્રેમવિલાસી, રા. શંકરલાલ કાપડીઆ, રા. વિનય (તે ભાઈ મોતીલાલ લલુભાઈ નાનાભાઈ). રા. જીજ્ઞાસુ, રા. હરિલાલ ત્રિકમલાલ જાની, રા. રમાકાન્ત તથા રા. વાસન્તેય. વગેરે પુરૂષ લેખકો તથા વિદૂષિ કર્તવ્યપરાયણ બહેન શ્રીમતી સૌ. શારદાગૌરી મહેતા બી. એ. શ્રીમતી સૌ. બ્હેન હંસા બહેન મનુભાઇ મહેતા. શ્રીમતી સૌ. હરિઇચ્છા બ્હેન પ્રાણલાલ બક્ષિ, એમનો આ સ્થળે ખરા હૃદયથી ઉપકાર માનીએ છીએ.

આ માસિકની પ્રગતિ–નવા વર્ષ માટેનું રેખા દર્શન તથા લખાણ શૈલી કદ વગેરે માટે ગતવર્ષના છેલ્લા અંકમાં સૌ પ્રદર્શીત કર્યું છે એટલે હવે વિશેષ કહેવાનું રહેતું નથી. આવા મોંઘવારીના સમયમાં કેવળ સોલ આના જેવા નજીવા લવાજમમાં લેખોની વિવિધ વાનીઓથી માસિક ઉત્તમ લેખો અને પુરતા લવાજમથી પોષાતુંજ રાખવાની અમારા કદરદાન ગ્રાહકો અને વાંચકોને નમ્ર ભલામણ કરીએ છીએ. આ વર્ષે થોડા વખત પછી એક ધુરંધર સમર્થ વિદ્વાનની કલમથી આલેખાયલું ઉત્તમ પુસ્તક ભેટ આપવાનો વિચાર લગભગ નક્કી થયો છે. તે વિષે હવે પછી જણાવીશું. પરમશ્રુત શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી કૃત અપ્રસિદ્ધ જૈન સાહિત્ય અમને છાપવા માટે રા. રા. વકીલ મોહનલાલ હેમચંદે મોકલાવી આપ્યું છે અને આવતા અંકથી તે ક્રમેક્રમે પ્રસિદ્ધ થશેજ.

છેવટ, નોંધ પૂરી કરતા પહેલાં ગુર્જર સાહિત્યના પરમ પોષક સ્વ૦ **રણજિતરામ**ભાઇ અને ભારતવર્ષના સુવર્ણ સૂર્યરૂપ ડૉ. **દાદાભાઈ**ના દેહોત્સર્ગની, અંતઃકરણના ઉંડા ખેદ સાથે સ્મૃતિ તાજી કરાવતાં કલમ કંપે છે. એ બન્ને મહાપુરૂષો વિષે વર્તમાનપત્રો વગેરેમાં પૂષ્કળ લખાઈ ગયું છે. તેઓનાં મહાન કર્તવ્યોએ તેઓનું નામ શાશ્વત કર્યું છે. અમે અમારી નબળી–પોચી કલમમાં વિશેષ શું લખી શકીશું ? પરમાત્મા તે ઉભય પુણ્યાત્માઓને અખંડ શાન્તિ આપે અને તેઓના દિવ્ય પ્રકાશમાં ભળેલું પ્રભુતાપૂર્ણ નૂર ભારતવર્ષના આત્માને ઉજ્વલ રાખે એટલીજ અભ્યર્થનામાં અમને સંતોષ છે.

તંત્રી.

कौमी प्रश्न

जैन गुरुकुल.

જૈનોમાં જૈન ગુરૂકુલ સંબંધી વિચારોનો પ્રવાહ વહ્યા કરે છે. દિગંબરોમાં જૈન ગુરૂકુલની સ્થાપના થઈ છે. આર્યસમાજીઓમાં ગુરૂકુલોની સ્થાપના થઇ છે. સનાતનીઓમાં ગુરૂકુલની સ્થાપના થઇ છે. જૈન શ્વેતાંબર કોમમાં પાલીતાણામાં ગુરૂકુલ પ્રગટયાના સમાચાર બહાર આવ્યા છે; ગુરૂકુલ સંબંધી અમારા નીચે પ્રમાણે વિચારો છે. વિદ્યાર્થીયોને વીશ વર્ષ પર્યંત બ્રહ્મચર્ય પળાવવાનો નિશ્ચય કરવો. આઠ વર્ષના વિદ્યાર્થીયોને ગુરૂકુલમાં દાખલ કરવા. કારણ કે તેથી મોટી ઉમરના બાલકોમાં અશુદ્ધ વિચારાવિચારનો પ્રવેશ થએલો હોય છે. ગુરૂકુલમાં સંસ્કૃત ભાષાનાં ધાર્મિક પુસ્તકોનો મુખ્યતાએ અભ્યાસ કરાવવો જોઇએ. આંગ્લ વગેરે ભાષાનો પણ અભ્યાસ કરાવવો જોઇએ. ૮ વર્ષથી તે એકવીશ વર્ષ સુધી વિદ્યાર્થીને રાખવો જોઇએ. આર્યસમાજ ગુરૂકુલના આર્યસાક્ષર પંડિતોની પેઠે જૈન ગુરૂકુલમાં જૈન ધર્મના પંડિતોને અભ્યાસ માટે રાખવા જોઇએ અને તે પ્રતિષ્ઠિત હોવા જોઇએ. ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થિયોને કસરત વગેરેની વ્યાયામ કેળવણી આપવી જોઇએ. ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થિયોનો ગુરૂકુલના સ્થાનમાં અભ્યાસ થાય એવી વ્યવસ્થા કરવી જોઇએ. જૈન બોર્ડિંગમાં જૈન ધર્મની તાલીમ લેનારા જૈન વિદ્યાર્થીયોમાં ધર્મનું જ્ઞાન હોતું નથી તેવું ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થીયોમાં પરિણામ ન આવવું જોઇએ. આર્યસમાજી ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થીની સ્પર્ધામાં જૈન ગુરૂકુલનો વિદ્યાર્થી ચઢે એવી અભ્યાસની વ્યવસ્થા ન થાય ત્યાં સુધી ગુરૂકુલની કેળવણી નામ માત્રની જાણવી. જૈન ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થીયોને સર્વ પ્રકારની હુન્નરકળાની કેળવણી આપવી જોઇએ. આર્યસમાજી ગુરૂકુલમાં જેમ વિદ્યાર્થીઓ વેદવિદ્યામાં પારંગત બને છે, તેમ જૈન વિદ્યાર્થીયો પણ જૈન શાસ્ત્રોમાં પારંગત બને એવી રીતે અભ્યાસક્રમની ગોઠવણ થવી જોઇએ. જૈન ધર્મ સંબંધી પૂર્ણ શ્રદ્ધા જો વિદ્યાર્થિયોમાં અને તેના શિક્ષકોમાં ન હોય તો જૈન ગુરૂકુલથી વિશેષ ફાયદો નથી. અમદાવાદ, મુંબાઈ વગેરે સ્થાનોમાં જૈન બોર્ડિંગોમાં વિદ્યાર્થીયો ભણીને બહાર પડે છે પરંતુ જૈન ધર્મનાં તત્ત્વોનું અન્ય ધર્મોનાં તત્ત્વો કરતાં વિશેષ સત્ય બતા-

વવા હજી કોઈ વિદ્યાર્થીએ પરાક્રમ કરી બતાવ્યું નથી. જૈન ગુરૂકુળથી ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થીયોને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા થાય તો જૈન વિદ્યાર્થિયોમાં ધર્મશ્રદ્ધા અચળ પ્રગટી શકશે. જૈન ગુરૂકુલમાંથી જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરનારા તથા વ્યાપાર વગેરેથી આજીવિકા કરનારા મહા કર્મયોગીઓ પ્રગટાવી શકાય એવી દૃષ્ટિએ જૈન વિદ્યાર્થિયોને કેળવણીનો અભ્યાસ કરાવવો જોઇએ. સાધુઓ અને સાધ્વીઓનાં ગુરૂકુલો સ્થાપવાં જોઇએ. કાશીની પાઠશાળાના પંડિત વિદ્યાર્થિયો કરતાં વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક કેળવણીમાં પાલીતાણા જૈન ગુરૂકુલના વિદ્યાર્થિયો વીશ બાવીશ વર્ષ પર્યંત અભ્યાસ કરીને ઉચ્ચ વિદ્વાન્ ચારિત્રશાળી બને એવી વ્યવસ્થા કરવા માટે જૈન ગુરૂઓનું અને જૈન ગૃહસ્થોનું એક મંડલ નીમી ચોક્કસ ઠરાવો પસાર કરી તે પ્રમાણે વિદ્યાભ્યાસ કરાવવો જોઇએ. ગુરૂકુલ સંબંધી આપણા જૈન લેખકો પોતપોતાના વિચારોને બુદ્ધિપ્રભા માસિકમાં પ્રકટ કરવા મોકલશે તો તેઓના વિચારોને પ્રકટ કરવામાં આવશે અને ગુરૂકુલના અભ્યાસ વગેરે સંબંધી સ્વતંત્રપણે વિચારો પ્રકટાવવા માટે તેઓને ધન્યવાદ આપવામાં આવશે. હરિદ્વાર ગુરૂકુલ, હરિદ્વાર સનાતન ઋષિકુલ, ટાગોરનું શાંતિનિકેતન આશ્રમ, તેના શિક્ષકો, ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા, પઠનપાઠનની વ્યવસ્થા તેના પ્રોફેસરોના અનુભવો વગેરેનું જ્ઞાન કરીને પાલીતાણા જૈન ગુરૂકુલમાં સુધારોવધારો કરવો જોઇએ.

જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્વરજી.

વજીઆનો કજીઓ.

" કજીઓ નામ કુહાડા સરખું " વજીઆને મન વ્હાલું !
કજીઆથી પણ વજીઆનું મ્હોં કાજળ જેવું કાળું ! ૧
જીવતર ઝોલાં ખાશે, થાશે વજીઆ ! અંતર આળું !
વેળા હજુયે નથી વહી કર " કજીઆનું મ્હોં કાળું " ૨
કડકડતી તલ—તેલ કઢામાં પડતો તુજને ભાળું !
કજીયે 'ભજીયાં તળાય,' વજા ! તુજ "કજીઆનું મ્હોં કાળું" ૩
કજીઆળાં પુતળાંને મન સૌ આંખ છતાં અન્ધારૂં !
વજીયો ના માને તો કજીયે વજીયાનું મ્હોં બાળું ? ૪
શાણા હોય તે સમજી, કજીયે મૌન ધરે મરમાળું !
બડાઇખોર બકબક કરી રહેશેઃ " કજીયાનું મ્હોં કાળું. " ૫
કુગ્ગો " કા—કા " કરતો શોધે સ્થળ—જે છિદ્રોવાળું !
ચાંચે પાડે નવાં છિદ્ર એ " કજીઆનું મ્હોં કાળું. " ૬
કુગ્ગાનું કે શ્વાન તણું મ્હોં સદાય વિ૦....વાળું,
નવ ગજથી વંદન એ મ્હોં ને, અખંડ જે કજીઆળું. ૭
ભાન વિના ભસતાં સહુ ધ્યાન ન દેવું, હોઇ દયાળુ,
ગંધાતા વજીઆની ગન્ધથી " કજીઆનું મ્હોં કાળું. " ૮
છપ્પન કોટિ જાદવની જડ કજીએ ઉખડી ભાળું !
લોહ સમાં શાં કઠોર જીવન ! " કજીઆનું મ્હોં કાળું ! "

દૃઢચી.

जीव रक्षानी उत्तम रीत.

પ્રથમના વખતમાં વિશેષે કરીને રાજા મહારાજાઓના રાજવંશોમાં અને હાલના વખતમાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ દેશવિજય, પુત્રપ્રસવ, રાજ્યઅધિરોહણ અને વર્ષગાંઠ વગેરે ખાસ ખુશાલીના દિવસે અથવા કોઇ એક ધર્મ પર્વ પ્રસંગે બંધીવાનોને છોડી દેવાનો—બંધન મુક્ત કરી દેવાનો અથવા પ્રજાને ઋણ મુક્ત કરવાનો દયાળુ રીવાજ પ્રચલિત હતો અને અત્યારે પણ અલ્પાંશે તે દેખાય છે. જ્યારે જૈનોનું સામ્રાજ્ય વર્તતું હતું, તેમનામાં સમર્થ રાજા અમાત્ય અને શ્રેષ્ઠી જનો વિદ્યમાન હતા, તેમજ ઉત્તમ જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને પ્રતાપ યુક્ત આચાર્યાદિક ધર્મનાયકો ધર્મ ઉપદેશ આપી તેમને સત્ય માર્ગે દોરતા હતા ત્યારેજ અહિંસા અથવા દયાનો ધ્વજ બરાબર ફરકતો હતો. સંપ્રતિ, વિક્રમાદિત્ય, બાહુડ, કુમારપાળ, વિમળશાહ, વસ્તુપાળ, તેજપાળ, જગડુશા, પેઠડશા, જેવા અનેકાનેક પુરૂષ રત્નોએ આર્યસુહસ્તીસૂરી સિદ્ધસેન દિવાકર, હેમચંદ્ર આચાર્ય પ્રમુખ મહા પ્રતાપશાળી આચાર્યોના સદુપદેશથી શાસનની ભારે પ્રભાવના કરી હતી. તેમાં પણ આચાર્યશ્રીના હિત ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામીને કુમારપાળ મહારાજાએ, સ્વપર અનેક દેશોમાં જીવોને જે અભયદાન આપી દયા ધર્મને દીપાવ્યો હતો, તેતો ખરેખર અવધિરૂપજ લેખવા યોગ્ય છે. છેવટમાં પણ શ્રીમાન્ હીરવિજયસૂરીશ્વરે અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધી જે ઉપકાર કર્યો છે, તે પણ અવર્ણનીય દાખલારૂપ છે. અત્યારે તેવા અધિકાર, લક્ષ્મી અને પ્રતાપની ખામીથી તે સંબંધમાં જે કંઇ થાય છે તે નહિ જેવો પામર પ્રયત્ન થાય છે. તેથીજ સાપ ગયા ને લીસોટા રહ્યા એમ કહેવાય છે. સંક્ષેપમાં આટલું દિગ્દર્શન કરાવી નિવેદન કરવાની રજા લઉં છું કે, અત્યારે આપણામાં પ્રથમની જેમ પુત્રપ્રસવ કે વર્ષગાંઠ જેવા ખુશાલીના દિવસે બંધીવાનોને બંધીખાનામાંથી અને નિજ બંધુઓને પોતાના ઋણ (કરજ) માંથી મુક્ત કરવા ભાગ્યેજ કશી દરકાર કરવામાં આવે છે. ફક્ત અત્યારે એવા શુભ પ્રસંગે અથવા પર્યુષણ જેવા પવિત્ર પર્વ દિવસે જે કંઇ જોવામાં કે કરવામાં આવે છે તે એટલુંજ કે બહુતો થોડા ઘણાં રાંક ભીખારી-

ઓને કંઇ ખાવા પીવાનું આપવામાં આવે છે અથવા કસાઇની પાસેથી થોડાં-એક પશુ કે પંખીઓને છોડાવવામાં આવે છે. તે પણ કેવી રીતે ? એનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાની ખાસ જરૂર છે. આપણે તે તપાસી જોવાનું છે કે કસાઇ લોકો પાસે જઇ તેમની પાસેથી, મોં માગ્યા દામ આપી જીવ છોડાવવાની જે રૂઢિ અત્યારે ચાલુ થયેલી છે તે આયંદે આપણને તેમજ જાનવરોને બંનેને કે એકને પણ લાભદાયક—હિતકારક કે સુખકારી છે કે નહિ ? અને જો તેમ નજ હોય તો પછી તે રૂઢિને ગમે તેમ પણ વળગીજ રહેવું કે તેને તજી દેવી ? અને ભવિષ્યમાં આપણને અને અન્ય જીવને પણ લાભ—હિત-સુખ કરે એવી રીતિ—નીતિ—આદરવા આપણી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો કે નહિ ? પ્રથમતો આપણા ભાઇઓ પર્યુષણ જેવા પર્વ દિવસે ઠેકાણે ઠેકાણે કસાઈ લોક પાસેથી જાનવર છોડાવે છે એવી વાત જગજાહેર થઈ જવાથી કસાઇ લોકો પોતાનો ધંધો ધીકતો (વધારે જોશથી) ચલાવવા એવે પ્રસંગે ઠામઠામથી જે જાનવરો તદ્દન નબળાં-નકામાં મરણની અણી ઉપર આવી રહેલાં રોગી, અપંગ કે ચારાપાણીના અભાવે દુઃખી થઇ રહ્યાં હોય તેમને તેમના ધણી પાસેથી સાચું ખોટું સમજાવી—મફત અથવા નજીવી કિંમત આપી કે તેવા કામ કરી આપનાર દલાલ પાસે અપાવી એકઠાં કરે છે, અને તે બધાંને જાણે મારવા માટેજ તૈયાર રાખ્યાં હોય એવો દેખાવ બતાવે છે. તેમને બધાંને નહિતો થોડાંકને છોડાવવા આપણા લોકો પૈસાનું ઉઘરાણું કરીને કસાઈ-વાડે જાય છે ત્યારે કસાઇ લોકો તક આવેલી જોઇ તેમાંના દરેકનાં મન-માન્યાં નાણાં આપવા જણાવે છે. તે પ્રમાણે આપીને, પ્રથમથી એકઠાં કરી રાખેલાં ગમે તેવાં જાનવરોમાંથી થોડાંએકને છોડવવામાં આવે છે. અને બાકીનાનું તો જે થતું હોય તેજ થવા પામે છે, પણ પહેલા કસાઇઓને અપા-ચેલાં નાણાંનો શો ઉપયોગ થાય છે ? તેનો કશો વિચાર સરખો કરવામાં આવે છે ? તે કસાઇઓ મળેલા પુષ્કળ પૈસા વતી ઘણા જાનવરો મનગમતી રીતે ખરીદી પોતાનો પાપવ્યાપાર વધારતા જાય છે. એવું તેમને ઉત્તેજન મળે છે. તેવું ઉત્તેજન તેમને ન મળે અને આપણા પૈસાથી જેટલા વધારે જાનવરોનો વધ થતો હોય તે અટકે એમ કરવું આપણને જરૂરનું નથી શું ? લાભા લાભનો વિચાર કરી આયંદે સ્વપર જીવને લાભ-હિત-સુખ થાય તેજ માર્ગ ગ્રહણ કરવા આપણે લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. ચાર જીવને બચાવવા જતાં આપણાજ પૈસાથી આયંદે ઘણાઘણા જીવોનો નાશ થાય એતો વ્યાજબી નજ લેખાય. ત્યારે કોઇ પ્રશ્ન કરે કે અમારે જીવ છોડાવવા નહિ શું ? અલબત શક્તિજ હોય તો કસા-ઇને ત્યાં કપાવા જતા સઘળાંને બચાવી લેવાં એટલે કસાઇને ત્યાં જવા નજ પામે તેમ તેમને બચાવી લેવાં. પણ કસાઇને ઉત્તેજન આપવા જેવું તો નજ થવું જોઇએ.

અત્યારે ઠેકાણે ઠેકાણે કસાઇખાનાં થયેલાં કે થતાં દેખાય છે તેમાં જાનવરો નિર્દયપણે કપાય છે. તેનો સર્વનો તમે અટકાવ શી રીતે કરી શકશો.? તેટલા પૈસા ખર્ચવાની અને તેમનું મન મનાવવાની તમારી તાકાત છે? જો નજ હોયતો પછી જેટલા પૈસા ગરીબ અને દુઃખી જાનવરોના બચાવ માટે તમે ઉઘરાવી એકઠા કરો તે સઘળા પૈસા જીવદયા પ્રસારક મંડળ મુંબઇ, પ્રાણી રક્ષક સંસ્થા-ધૂલીયા, વગરે સ્થલે આપો કે જ્યાં થોડા પૈસાથી ઘણા જીવોનો બચાવ થાય. એટલુંજ નહિ પ્રણ માંસ ખાનારા રાજી ખુશીથી માંસ ખાવાનુંજ છોડીદે એવો સચોટ ઉપદેશ સર્વત્ર ફેલાવવાનો પ્રબંધ અનેક રીતે જ્યાં કરવામાં આવે અને જ્યાં તેવી મદદની પણ જરૂર હોય. જે સંસ્થાઓ કેવળ જીવદયાના પ્રસાર માટેજ, નિઃસ્વાર્થ પણે કામ કરતી હોય તેનેજ બનતી સઘળી મદદ એક સરખી રીતે હોંશથી આપવામાં આવે, તો તે સંસ્થાઓ તેમના ધારેલા કાર્યમાં બહુજ ફતેહમંદીથી આગળ વધી શકે એ વાત નિઃસંદેહ છે. પરંતુ મ્હને કહેવા દ્યો કે આ કામ કેવળ જૈનોનેજ કરવાનું છે એમ નથી પણ દરેક આસ્તિક હિન્દુને કરવાનું હોવાથી સહુએ તેવા કાર્યમાં બનતી મદદ આપવી જોઇએ. તેમાંજ તેમની શોભા રહેલી છે. પરંતુ દરેક ખુશાલીના દિવસે તેમજ પર્યુષણ જેવા પવિત્ર દિવસે સઘળા જૈન બંધુઓ તેમજ બ્હેનોએ નહિ વિસરી જવા જેવી એક અગત્યની ફરજ તરફ ખાસ લક્ષ દેવા યોગ્ય છે. તે એ છે કે ઉક્ત જાનવરો કરતાં અનંત ગણી પુન્યાઇથી મનુષ્ય જન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમકુળ અને બુદ્ધિ બળસાથે શુદ્ધદેવ ગુરૂધર્મની સેવા કરવાની સારી સામગ્રીવાળી ઉમદા તક પામ્યા છતાં, ઉત્તમ પ્રકારની વ્યાવહારિક નૈતિક અને ધાર્મિક કેળવણીના અભાવે સીદાતા સાધર્મીભાઈ બ્હેનો તરફ જેવી ઉદાર લાગણી બતાવીને તેમનો તન-મન-ધનથી ઉદ્ધાર કરવો જોઇએ તેવી ઉદાર લાગણી બતાવવા હવે ઉપેક્ષા કે દુર્લક્ષ નહિ કરતાં સંપૂર્ણ કાળજી અને દીલસોજી રાખવા તત્પર થવું જોઇએ. વીતરાગ પ્રભુના શાસનમાં બધાં સગપણ કરતાં, સાધર્મીનું સગપણ ઘણુંજ ચઢીયાતું કહ્યું છે, તે હવે જમાનાને ઓળખી સુજ્ઞ શ્રીમંતોએ સિદ્ધ કરી બતાવવું જોઇએ. માનપાનની લખલૂંટમાં ખર્ચાતાં નાણાં હવે યોગ્ય દિશામાં ખર્ચીને બીજા મુગ્ધ શ્રીમંતોનું પણ તે તરફ લક્ષ ખેંચવું જોઇએ. સ્વધર્મી બંધુઓ સર્વ વાતે સુખી હશે તો તેઓ ધર્મને ટકાવી રાખશે અને દીપાવી પણ શકશે. તેથી તેમનોજ સર્વ રીતે ઉદ્ધાર કરવા, કમર કશી ઉદાર શ્રીમંતોએ, તન-મન-ધનનો બહોળો ભોગ આપવો જોઇએ. એમ કરવાથી પુષ્કળ પુન્યકમાણી કરી શકાશે અને યશ ડંકો પણ વાગશે, તેમજ તેથી કઇક બીજા ભાઇબ્હેનો પણ ઉત્તમ માર્ગે વળી ઉભયલોકમાં સુખી થશે, હવે તો આવાં શાસન હિતનાં કાર્યમાં પાછી પાની કરવી નહિજ જોઇએ.

મુનિશ્રી કર્પુરવિજયજી.

साहित्य.

आपणां प्राचीन विद्यालयोः

These kind of schools, is not a foreign invention, but they were most popular in every part of India, in ancient time.

—*Lord Curzon.*

ડૉ. સર જગદીશચન્દ્ર બોઝને એક બે વર્ષ ઉપર યૂરોપ અને અમેરિકાની વિશિષ્ઠ વિદ્યાપીઠો તરફથી, પરદેશી "પોસ્ટ ગ્રૅજ્યુએટ" છાત્રોને વિજ્ઞાન વિષયક નવી શોધોને લગતું શિક્ષણ આપવા માટે પોતાની પ્રયોગશાળામાં દાખલ કરવાની અરજીઓ મળેલી, તે ઉપરથી આપણે શામાટે ન ઇચ્છવું કે, જે પાશ્ચાત્યો એમ માને છે કે હિન્દ ભૂતકાળમાં કદાચ સુધરેલું હશે પણ હાલ તો તેમાં નકલીયાતપણું છે, અને અસલીયાત જેવું કંઇ પણ નથી, એવી તેઓની ધારણા ખોટી છે. તેઓ જ્યારે એમ કહેવા જેટલી હદ ઉપર ઉતરે કે, સુધરેલા દેશોના વિદ્યાર્થીઓ હિન્દ ખાતે આવી શિક્ષણ ન લે ત્યાં સુધી તેઓનું જ્ઞાન અપૂર્ણ રહેશે, તો એવો ખ્યાલ આપણને આપણી ઉન્નતિ કરવા સારૂ પ્રોત્સાહિત બનાવવા યોગ્ય નથી? નામદાર સરકારે તથા આપણા દેશના શ્રીમાનોએ ડૉ. બોઝને મોકલેલી અરજીઓ ઉપરથી આપણે ત્યાં એવી એક યુનિવર્સિટિ સ્થાપવા માટે સહાય્ય આપવી જોઇએ કે જ્યાં તેઓના જેવા વિદ્વાન્ વડાની દેખરેખ હેઠળ દેશી પરદેશી વિદ્યાર્થીઓ, જેઓને હાલનાં રેલ્વે જેવાં સાધનોને અભાવે છેક દૂરથી વિકટ મુસાફરીઓ કરીને આવવું પડતું હતું. તેઓ અધ્યયનો કરી આપણી દેશી વિદ્યાઓ તથા હુન્નરકળાઓ પોતાના દેશો પ્રતિ લઇ જતા અને ત્હેને વધુ ખીલવીને પોતાના દેશનીજ તે વિદ્યા અને કલાઓ હોય તેવાં રૂપાંતરો આપતા. અસંબદ્ધ અને છૂટીછવાઇ વાતોમાંથી સત્યનું સત્વ ખેંચી કહાડવાની હિન્દીઓની ઉચ્ચ શક્તિને લીધે હિન્દનો ઉદય સત્વર થશે અને તે પોતાની અસલ ઉન્નતિ નજદિકનાં ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત કરશે એવી દૃઢ આશા રાખવા આપણને કારણ છે. પ્રાચીન હિન્દમાં–તક્ષશીલા, નાલન્દા અને કૉન્જીવરમ, વગેરે સ્થળે પુરાતન સમયમાં મ્હોટી વિદ્યાપીઠો હતી. પ્રાચીન તક્ષશીલા જે હાલનાં રાવલપિંડી નગરની નજીકમાં આવેલું છે, અને

જ્યાં પુરાતન વસ્તુઓની શોધખોળને ખાતાંનો વડો ચલાવે છે, ત્યાંનું વિશ્વ-વિદ્યાલય એક વખતે ઘણી ઉંચી પાયરીપર હતું. હજારો વિદ્યાર્થીઓ દૂરનાં દેશો-માંથી ત્યાં અધ્યયનાર્થે આવતા હતા, જ્યાં તેઓને અનેક જાતની વિદ્યાકળા અને શાસ્ત્રો શીખવવામાં આવતાં હતાં. આ ઘણા સમય પહેલાંની વાત થઈ, પણ નાલન્દા ખાતેની વિદ્યાપીઠ ઈસ્વીસનની આઠમી સદી સૂધી વિદ્યમાન હતી. તે વિશ્વવિદ્યાલય હાલના બિહાર પ્રાન્તમાં હતું. બ્રહ્મદેશ, ચીન, તિબેટ અને તુર્કસ્થાન વગેરે દેશો જેટલે દૂરથી વિદ્યાર્થીઓ ત્યાં શિક્ષણ લેવા આવતા હતા. મજકુર વિદ્યાલય શેહેરથી દૂર એક રમણીય ઉપવનમાં આવેલું હતું. ત્યાંનાં કુદરતી દશ્યો અત્યંત મનોહર તથા કુદરતના સર્જનહાર પિતાની દિવ્ય અલૌ-કિક શક્તિઓનું પ્રત્યક્ષ ભાન કરાવનારાં હતાં. ત્યાંના ઉસ્તાદો અને શિક્ષકો ચોક્કસ વિષયોમાં પારંગત (experts) હતા, ત્યાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા કદાચ આપણને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી નાંખશે, પણ તે વિષે હવે કશો શક રહ્યો નથી કે તે લગભગ દશ હજાર જેટલી હતી. તે સદીમાં અત્રે મુસાફરી માટે આવનાર ચીના મુસાફર હુ–અન–સંગ પોતાના હિન્દની મુસા-ફરીને લગતા પુસ્તકમાં તે વિષે સાક્ષી આપે છે. કદાચ ત્હેનું વચન અતિશ-યોક્તિ ભરેલું લાગતું હોય તો કવિકુલભૂષણ કાલિદાસ, જે ઈ. સનની પહેલી સદીમાં થઇ ગયેલો માનવામાં આવે છે તેનો હવાલો આપણે આપીશું. તેના ‘ અભિજ્ઞાન શાકુંતલ ’ નાટકના પહેલા અંકમાં જ્યારે રાજા દુષ્યંત કણ્વઋષિના આશ્રમે મૃગની પાછળ શિકારે જાય છે, ત્યારે તે આશ્રમ નિવાસી એક વાન-પ્રસ્થાશ્રમી મજકુર રાજાને તે કાર્ય કરતો અટકાવે છે અને તેમ કરતાં તે વૈખા-નસ રાજાને કહે છે કે “ આ આશ્રમ કુલપતિ કણ્વનો છે ” મજકુર “કુલપતિ” શબ્દની વ્યાખ્યા જ્યાં આપવામાં આવી છે ત્યાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે,

मुनीनां दशसाहस्रं योन्नदानादि पोषणात् ।
अध्यापयति विप्रर्षिरसौ कुलपतिः स्मृतः ॥

“ જે વિપ્રર્ષિ દશ હજાર મુનિઓ–વિદ્યાર્થીઓને અન્નવસ્ત્રો સાથે શિક્ષણ આપે છે તેને કુલપતિ જાણવો. ” ઉપલી વ્યાખ્યા પુરાણોક્ત હોવાથી પૌરાણિક કાળમાં પણ આપણા દેશોમાં કુલપતિઓ હોવા જોઇએ એમ સિદ્ધ થાય છે. નાલન્દા વિશ્વવિદ્યાલય પણ એવા કોઇ કુલપતિની ફરજો બજાવતા કોઇ બૌદ્ધગુરૂને હસ્તક હોય તો તે અસંભવિત નથી, કારણ કે ત્યાં વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા ઉપરાંત તેઓ માટે ત્યાં રહેવાનો તથા ખાવાપીવાનો અને વસ્ત્રાદિનો પણ પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો હતો. આ વિશ્વવિદ્યાલયમાંથી શિક્ષણ લઈ બહાર પડતા વિદ્યાર્થીઓ પોતાનાં જીવનને સંસારોપયોગી કામોમાં વ્યતીત કરતા હતા તથા ધર્મપ્રચાર પણ કરતા હતા. એમ માનવામાં આવે છે કે બૌદ્ધધર્મ જે અમેરિકાના મૅક્સિકો

દેશ લગી વ્યાપ્ત થયો હતો તેનું આવાં વિશ્વવિદ્યાલયો પણ એક સંગીન કારણ હતું. મજકુર વિદ્યાલયનું કામ ઘણું નિયમિત રીતે ચાલતું હતું. બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ઉઠવું, નિત્યકર્મ કરવું, ભોજન લેવું, અધ્યયન કરવું, કસરત કરવી, સૂવું વગેરે કાર્યો નિયમિત રીતે કરવામાં આવતાં હતાં. મજકુર વિદ્યાલયનો આ નિયમ હતો કે જેને જે વિષયમાં પારંગત થવું હોય ત્હેને તે વિષયમાં થવા દેતા. અધ્યયન વખતે તે પોતાના શિક્ષક પાસે પોતાનો પાઠ લેવા જતો હતો. છૂટીના દિવસોમાં શિક્ષકો અને શિષ્યો પગે ચાલીને લાંબી મુસાફરીઓ કરતા હતા અને તીર્થસ્થાન, નગરો, પર્વતો, ખીણો વગેરેના અવલોકનથી પોતાનાં જ્ઞાન તથા બુદ્ધિની વૃદ્ધિ તથા ખીલવણી કરતા હતા. આવાં સ્થળોની લેવામાં આવેલી મુલાકાત ઉપરથી અને પોતે કેટલીક વસ્તુઓ સિદ્ધ કરવા ઉપરથી જો ડૉ. જગદીશચન્દ્રને એવી પ્રેરણા થઈ હોય કે હિન્દ પોતાની અસલ ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરવાની સાથે અગાઉનાં જેવાં મહાન્ સરસ્વતિ–મન્દિરો ધરાવી પાશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનવિશારદ વિદ્વાનોનાં બાલકોને અત્રે જ્ઞાન અપાતું થાય તો તેઓની તે મહત્વાકાંક્ષા તેઓ જેવા એક વિદ્વાન્ વૈજ્ઞાનિકની ઉંડી દેશભક્તિનું નિર્મળ પ્રતિબિંબજ પાડે છે. હિન્દના ભાવિ ઉત્કર્ષની આશાના ઉદ્ગારો કહાડતાં ડૉ. બોઝ કહે છે કે, “ અત્રે એક એવું સરસ્વતિ મન્દિર સ્થાપન થશે કે, જ્યાં સંસારનાં બંધનોને કાપી નાંખી શિક્ષકો સત્યની શોધ ચાલુ ચલાવશે અને પોતાનું કામ પોતાના શિષ્યોને હસ્તક સોંપીને પોતાના શરીરનો ત્યાગ કરશે, કારણ કે તેઓના આશયો એક સન્યાસીના આશયોને મળતા છે. અને હિન્દજ એક એવો દેશ છે કે જ્યાં વિજ્ઞાન અને ધર્મ વચ્ચે વિરુદ્ધતા હોવા છતાં જ્ઞાનજ ધર્મ લેખાય છે ! ”

રા. જનાર્દન ન્હાનાભાઈ પ્રભાસ્કર.

શુષ્ક જીવન કેમ ખીલે ?

દ્રુત વિલંબિત.

અચળતા પ્રિય ! ના જગમાં કહીં, જીવન શુષ્ક બને ઘડીમાં વળી;
વહીં જતું ટુંકું આયુષ્ય સત્વર, મનનું સર્વ રહે મનમાં ખરે ! ૧
નહિ જગે સુખ સર્વ ગ્રહાય છે, પ્રભુની મીઠી દયા ન પમાય છે;
પ્રભુની ગેબી કલા ન કળાય છે, નહિ અહીં ! નહિ ત્યાંય વસાય છે ! ૨
હૃદયનો ધ્વનિ એક કહે કંઈ, સુકૃત તું જગમાં કરજે અતિ;
કમલ જેમ બહુ વિકસે–ખીલે, હૃદય તેમ સદા વિકસાવજે. ૩
સુકૃત શ્રી પ્રભુ ખાતર કો દિને, જીવનવેલ લીલીજ બનાવશે;
ભલું કરો નિત્ય તો નર, તેથી સૌ, મનની શાંતિ અહીં તહીં પામશો. ૪

રા. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી.

प्रजाकीय प्रकरण–

हिन्दुस्तानने आदर्श रूप केनेडा.

કેનેડા વિષે હિન્દુસ્તાનને ઘણું જાણવાનું છે. "રૂડીયાર્ડ કીપ્લીંગ"ના ગ્રંથોથી જે હિન્દીવાનો જાણીતા છે તેઓએ તેનું "અવર લેડી ઓફ ધી સ્નોઝ" નામનું કાવ્ય વાંચ્યું હશેજ. સાહિત્યની દૃષ્ટિયે તે કાવ્ય ગમેતેવું હોય: પણ ખરૂં જોતાં આ કાવ્યમાં કેનેડાની બરાબર તુલના થઈ નથી. સાહિત્યના માત્ર આ ટૂંકા કાવ્ય ઉપરથી કેનેડા વિષે કંઈ પણ મત બાંધવો એ ઉચિત નથી. કીપ્લીંગના ગ્રંથો બાદ કરીએ તો હિન્દુસ્તાનમાં વંચાતાં પુસ્તકો પૈકી કેનેડા વિષે કંઇ પણ ઇતિહાસ વંચાતો માલૂમ પડતો નથી. અને એ દેશ સંબંધી હિંદુસ્તાનનાં ચોપાનીયાંમાં પણ કંઈ છાપવામાં આવતું નથી. શાળાઓનાં પુસ્તકોમાં, ઇતિહાસોમાં, ભૂગોળોમાં, એ દેશનાં સાધન તેમજ ત્યાંની પ્રજા સંબંધી માત્ર દિગ્દર્શનજ થયેલ હોય છે. આ વર્ણનોમાંથી માત્ર ઘણી થોડીજ ખબર મળી શકે છે. અગાઉ કેનેડામાં ગયેલા હિન્દીવાનોના પ્રવાસો અને અનુભવોનાં હિન્દુસ્તાનમાં બહાર પડેલાં જાહેરનામાંથી આ દેશનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું તોપણ આવાં લખાણોમાંથી તે દેશના લોકો અને રીતભાત સંબંધી કંઈ પણ જાણી શકાય નહિ. કેનેડા પ્રદેશ ખેતીમાં, વનમાં ફળમાં, ધાતુઓમાં વગેરેમાં ઘણો ધનવાન છે. ત્યાં ઊન્નતિ પામેલાં સ્ત્રી-પુરૂષોની વસ્તી બહોળી છે. અને જોકે તેનો ઇતિહાસ ઘણો જૂનો નથી છતાં ત્યાં હિન્દુસ્તાન વાસ્તે ઘણા અનુકરણીય પાઠો છે. અને પ્રસ્તુત લેખ લખવાનો ઉદ્દેશ પણ આ સંબંધી કંઇક પ્રસ્તાવ કરવાનો છે.

કોઈ નવો પુરૂષ જ્યારે કેનેડામાં પહેલવહેલો જાય છે ત્યારે તેના કેનેડીયન ભાઇઓને તે ઘણો ખેદ ઉપજાવે છે. પાશ્ચાત્ય દેશના વ્યવહારોની વસ્તુસ્થિતિથી અજ્ઞાન હોવાથી તે કેનેડીયન સંસ્થાઓને અમેરીકન સંસ્થાઓ તરીકે સ્વીકારે છે કારણકે તે એમ માને છે કે, કેનેડાના લોકો અમેરીકાના દ્વિપકલ્પમાં રહે છે તેથી જેવા તેઓ અમેરીકાના રહેવાસીઓ છે તેવાજ યુનાયટેડ સ્ટેટસના પણ છે. પણ તેની આ પ્રકારની ગંભીર ભૂલ થોડા વખતમાં તેને માલૂમ પડે છે ને તે સમજે છે કે યુનાઈટેડસ્ટેટસના વતનીઓ પોતાને ત્યાંના રહેવાસીઓ કહે વસવાને બદલે પોતાને 'અમેરીકન' તરીકે ઓળખાવે છે અને આ

પ્રમાણે પોતાની તેમજ પ્રજાકીય પૃથક્-હયાતી જાળવી રાખવા માટે 'અમેરીકન' કહેવાને બદલે ' કેનેડીઅન ' સંજ્ઞા ધારણ કરવાની કેનેડાના રહેવાસીઓને ફરજ પડી છે.

અને તેઓને તોફાની-જંગલી (Yankee) કહે તો ઘણું ખોટું લાગે છે. કેનેડીયનો સ્વદેશાભિમાની હોય છે. તેઓ પોતાના દેશને ઘણા વફાદાર હોય છે, અને પોતાની ભૂમિના સાહિત્યમાં તેઓને અપૂર્વ વિશ્વાસ હોય છે અને તેમના દેશના ભવિષ્યની મહત્તા માટે એવી પ્રશંસા તેઓ કરે છે કે સાંભળનારને અજાયબી લાગ્યા સિવાય રહેતી નથી. એમનું ગૌરવ પુરૂષાર્થથી પરિપૂર્ણ હોય છે અને પ્રત્યેક કેનેડીયનમાં નવું બળ નવો જુસ્સો અને નવું ચેતન તે ભૂમિ આપે છે. ઘણીવાર લોકોને કદાચ કેટલીકવાર ખત્તા ખાવા પડે છે, પણ તેઓને એટલો તો ન્યાય આપવો જોઈએ કે તેમની સ્વદેશ પ્રત્યેની પ્રીતિનો જુસ્સો આડંબરી અને ઊપરછલ્લો હોતો નથી. કેટલીકવાર એવી નોંધ પણ લેવાયલી છે કે, સ્વદેશાભિમાનની લાગણીથી ઘણી વખત કેનેડીઅનો અને અમેરીકનો વચ્ચે ઝપાઝપી થએલી ! આવા પ્રસંગો કેનેડીઅન ઊપર સ્વામીત્વપણું ધરાવનાર અમેરીકનની ધમકીથી બનેલા છે. કેનેડીઅનની સ્વદેશ પ્રીતિ એ ઊપરટપકાની લાગણી નથી પણ તેના અંતરની સાચી ભાવનાથી ઊભરાતી લાગણી છે અને તેના આત્મા સાથે તે લાગણી વખણાયલી હોય છે—બલ્કે તે તેનો એક અંશ હોય છે. કેનેડામાંના દેશાભિમાનનો અમુક અર્થ થાય છે. આ પ્રકારના ખરા જુસ્સાથી ઘણા વિતર્કોનો સમૂળો નાશ થયો છે. આ પ્રકારના સ્વદેશાભિમાનથી કેનેડામાં વસેલા અંગ્રેજને ઇંગ્લેંડને પોતાના વતન તરીકે સ્વીકારવું ગમતું નથી. અને કદાચ તે પ્રમાણે સ્વીકારે તો તે ટીકાને પાત્ર થાય છે. કેનેડામાં વસનાર અંગ્રેજ ઈંગ્લેંડને પોતાના જુના વતન તરીકે ઓળખે છે તે દેશ પ્રત્યે પોતાની સારી લાગણી ધરાવે છે પરંતુ કેનેડાજ પોતાનો દેશ હોય તેમ તેઓ હવે માનતા થયા છે તેથી તેની એકચિત્તાગ્રભક્તિ કેનેડાનેજ અર્પણ કરવામાં આવે છે. જેઓ—અંગ્રેજો અથવા અન્ય દેશની પ્રજા—પોતાની જન્મભૂમિને જૂનું વતન કહેવું અને કેનેડાને તેમનું હાલનું અને ભવિષ્યનું વતન કહેવું એવો જુસ્સો બતાવી શકતા નથી તેઓની ગણના એક સભ્ય કેનેડીઅન તરીકે થતી નથી અને તેઓ 'એન. જી.' (N. G.) ની સંજ્ઞાથી ઓળખાય છે.

આવા લોકો જીવન સારી રીતે શી રીતે ગાળવું એટલુંજ માત્ર સમજી શકે છે અને કેનેડામાં માત્ર થોડાંજ વર્ષ રહીને પોતાની જન્મભૂમિમાં પાછા ફરે છે અને કેનેડામાંથી પ્રાપ્ત કરેલી સંપત્તિને ભોગવવા પાછા ફરે છે.

આથી એમ નથી સમજવાનું કે, કેનેડીયન સ્વદેશાભિમાન ઇંગ્રેજી અથવા

બ્રિટીશ રાજ્ય સાથેના સંબંધો તોડી નાખવા માગે છે. ઉલટું, કેનેડીઅનો બ્રિટીશ રાજ્યને વફાદાર છે. ટૂંકમાં કેનેડીઅન પોતાના દેશનો પ્રથમ વિચાર કરે છે. સ્વદેશ-કલ્યાણનો વિચાર પ્રથમ થાય છે અને પછી અન્યનો.

અમેરીકાનો ઉદય થવાનું મૂળ કારણ આ જુસ્સો છે. આ (સ્પીરીટ) ના ઉપર કેનેડાનું ભવિષ્ય બંધાયુ છે. પોતાના વ્યાપારના ઉદયમાટેની ઇંગ્લેંડની અપરિમિત અભિલાષાને કેનેડીયન જુસ્સો (Spirit) પ્રતિબંધરૂપ થઇ પડયો છે. કેનેડાની વૃદ્ધિ અટકાવીને ઇંગ્લેંડે પોતાના વ્યાપારમાં મુખ્ય બનાવવા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે પણ કેનેડા તેમ કરવા દે એમ નથી. ઇંગ્લેંડની જો આ પોતાની ઇચ્છા ફળિભૂત થાય તો હિન્દુસ્થાનની માફક કાચો પદાર્થ જેવો કે અનાજ, માંસ, ચામડાં વગેરે ઉત્પન્ન કરવા તરીકે કેનેડા રહેશે અને ઇંગ્લેંડના શાહુકારો તથા મજુરીઆત વર્ગને પુરૂ પાડવા રોકાશે. આ કાચા પદાર્થને ઇંગ્લેંડમાં પકવ બનાવવામાં આવશે. ને તેથી ત્યાંના કારીગરો વ્યાપારીઓ, દલાલો, શાહુકારો અને પેઢીઓવાળા કેનેડાની વૃદ્ધિને અટકાવીને રૂષ્ટપુષ્ટ બનશે. કેનેડા આ સમજે છે અને તેથી મૃતપ્રાય સ્થિતિએ આવવા ચ્હાતું નથીજ. કેનેડીયનો આવેશમાં આવીને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહે છે કે ગમે તે જાતના દુશ્મનોની લૂંટમાંથી પણ અમે અમારા દેશનું સંરક્ષણ કરીશું; અમારા જુના દેશની પ્રીતિથી અમે કાંઇ કેનેડા કે જે અમારૂં ગૌરવ અને અમારી ભવિષ્યની આશા છે તેના જોખમથી બીજા દેશની ઉન્નતિ થવા દેશું નહિ. કેનેડીયનમાં આવો જુસ્સો આવેલો છે તેથી તે કેનેડા અને ઇંગ્લેંડ બન્ને માટે ઇચ્છવા જોગ છે. કેનેડાની વૃદ્ધિમાં કાંઇ પણ ઉમેરવું તેવા સંતોષમાં ઇંગ્લાંડનું ખરૂં ગૌરવ હોવું જોઇએ. કેનેડાને નીચો નમાવીને અન્ય પ્રજાના પલ્લામાં સર્વોપરી ગણાવાની ઇંગ્લેંડની આ તીવ્રેચ્છાના આ પ્રશંસનીય અને અજીત જુસ્સાથી સુધારો થતો જાય છે અને તે ઇચ્છા દબાતી પણ જાય છે. કેનેડાનો આ જુસ્સો સુભાગ્યશાળી અને ધન્યપાત્ર છે. આવા સ્વતંત્ર ભાવ અને સ્વદેશાભિમાનના પ્રતાપવડેજ કેનેડા ઘણીજ ત્વરાથી આગળ ને આગળ વધ્યા જાય છે. સ્વદેશ તેમજ વિદેશનો વ્યાપાર બહોળો થતો જાય છે અને અનાજના ભંડારોની પણ ઉથલપાથલ થાય છે. ઘઊં, બાજરી, જવ અને દાણા તથા ઘાસ વગેરેનો નિકાસ સારા પ્રમાણમાં વૃદ્ધિંગત થાય છે, કેનેડાની ધાતુ, ફળફળાદિને વધારે ધ્યાન આપવામાં આવે છે, તેમજ ઉત્સાહ તથા ધૈર્યથી તેનું સંશોધન કરવામાં આવે છે. અને દરેક પ્રકારની બનાવટનાં કારખાનાં દેશમાં સ્થાપવામાં આવેલાં છે. અને તેનો વિકાસ એકદમ થવા માંડયો છે. સરોવરો, ધોધો, નદીઓ, તથા ઝરાઓના જુસ્સા (force) ની મદદથી ફેકટરીઓ વગેરે ચલાવવામાં આવે છે. દરેક જાતની શાખાઓમાં કેનેડીયનો આગળ ધપીને પગપેસારો કરતા જાય છે. દરેક જાતનો બીગાડ ખાળવા પ્રયત્ન કરે છે. અને ઉછરતી પ્રજા

સાધનોનો વિકાસ કરે, વ્યાપાર વધારે ઊદ્યોગ હુન્નરને ખીલવે અને ખાણો, જંગલો તથા ફળદ્રુપ વૃક્ષો અને ક્ષેત્રોમાંથી વધારે પ્રાપ્તિ કરી શકે તેને માટે તેઓ દરેક જાતની સગવડ અને વ્યવસ્થા પૂરી પાડવા પ્રયત્ન કરે છે.

કેનેડાના લોકની પ્રગતિ ઘણી જગજાહેર છે. કેનેડીયન ઘણા સાવધાન હોય છે અને ભાગ્ય ઊપર આધાર રાખી બેસી રહેનાર નથી. અમુક બાબત હાથમાં લીધા પહેલાં તેઓ તે ઊપર સારી પેઠે મનન કર્યા કરે છે. કેનેડીયન અમેરીકન જેટલા ધાંધલીયા હોતા નથી. કેનેડાનો વેપારી વર્ગ શાન્તિથી અને ધાંધળ મચાવ્યા વગર કામ કર્યા જાય છે, તોપણ પ્રગતિ અને સાહસ ખેડવાનો જુસ્સો કેનેડાનો દીપી આવે છે. આ બન્ને ગુણો ત્યાંના વાતાવરણમાંજ જોવામાં આવે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ દરેકની નસેનસમાં રમી રહેલા હોય છે. અર્વાચીન કાળનો ખરો અંકુર કેનેડામાં ઝળહળી રહ્યો છે. તે પ્રાન્તમાં અને તેના વાતાવરણમાં જેવો થાય છે તે સારા વાસ્તે થાય છે. કેનેડીયનો સુધારણા ઉપર ઘેલા થઇ ગયા છે (તેની પાછળજ મંડયા રહ્યા છે). ગદ્ધા વૈતરૂ ઓછું કરવા અને દરેક જાતની સગવડ થઇ પડે તેવાં દરેક જાતનાં હાલના જમાનાનાં યન્ત્રોથી તેમનાં ઘરો શોભાવવા સારૂ, તેઓની પ્રથમ અને ઊંડી ઇચ્છા હોય છે. આગળ પડતા પ્રદેશને છાજતી સઘળી સગવડો તેઓ વાંચ્છે છે. કેનેડીયનના ઘરનો એક તબેલો તે હિંદુસ્થાનના એક પ્રસિદ્ધ ઘર કરતાં વધારે સ્વચ્છ હોય છે. તેવા તબેલામાં ઈલેકટ્રીક લાઇટ કરવામાં આવે છે.

વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણ માટે પૂરી પાડેલી સગવડોમાં પણ પ્રગતિ માલુમ પડે છે, ત્યાંની સરકાર તથા ત્યાંના લોકોએ શિક્ષણ પદ્ધતિ સારી તેમજ ઊપયોગી બનાવવા પ્રયાસ કર્યો છે. કૉલેજો અને તેને અંગેનાં મકાનો યુનિવર્સીટી (આખી દુનીયામાં શ્રેષ્ઠ ગણાતી) સ્થાપવામાં આવ્યાં છે. દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં ઇન્જીનીયરીંગ શીખવવાની ખેતીવાડી અને વિવિધ હુન્નરકળા શીખવાની નિશાળો પણ સ્થાપવામાં આવી છે અને એક કીનારેથી બીજા કીનારા સુધી પ્રાથમિક અને મોટી નિશાળો, તથા વણાટ કામ, સુથાર કામ, ગુંથવાનું વગેરે શીખવવાની નિશાળો પણ ખુલ્લી મુકવામાં આવી છે. પ્રાથમિક શિક્ષણ ફરજીયાત છે. થોડાં ઝુંપડાંવાળા ગામોમાં પણ નિશાળો સ્થાપવામાં આવેલી છે. કેનેડાના જુદા જુદા પ્રાન્તોની કેળવણી આપવાની પદ્ધતિઓની પૂર્ણ તપાસ કર્યા પછી માલુમ પડશે કે દુનિયામાં કોઇ પણ સ્થળે મુકાબલો ન થાય તેવી કેળવણીની સગવડો ટુંકી મુદતમાં ત્યાંના બાળ બાળીકાઓને પ્રાપ્ત થશે. કેળવણી આપનારને તથા તેઓના ઊપરીઓને જે અડચણો નડે છે તે પણ અભ્યાસ કરવાલાયક છે. કેનેડાના લોકો વિવિધ દેશમાંના વસાયત તરીકે ગણાય છે અને ત્યાં વર્ણ, ધર્મ, જાતિ, રંગના ઘણા ભેદો માલુમ પડે છે. “ કેનેડીયનો ” આ શબ્દથી

ભિન્ન ભિન્ન જાતીની વસાયતનો તુરતજ ખ્યાલ આવશે. જેમ ખાટું શાક બો-લતાં અંદરની તમામ લીલોતરીનો ખ્યાલ આવે છે. તેમ " કેનેડીયનો " એ નામથી અંગ્રેજો, ફ્રેન્ચો, જર્મનો, સ્વીડન લોકો, નોર્વેયનો, ક્રીશ્ચીયનો, એન્ટી ક્રીશ્ચીયનો, પ્રોટેસ્ટંટો, કેથોલીકો, ફ્રી થીંકરો, નાસ્તીકો તેમજ આસ્તીકો વગેરે બીજા ઘણાના સમૂહનો ખ્યાલ તુરત આવશે. થોડા વખત ઊપર ફ્રેન્ચ અને ઈંગ્લીશ કેનેડીયનો એક બીજાનાં ગળાં કાપતા હતા. આજે પણ કેનેડીયનોના આ ઉભય પક્ષમાં ઈર્ષ્યા અને ઝેર માલુમ પડે છે, આ ભિન્ન ભાવો ઘણાજ ડહાપણથી અને એકનિષ્ઠાથી દૂર કરવામાં આવ્યા છે.

ત્યાંની કેળવણી ત્યાંના બાળકોને એમ શીખવે છે કે " તમારા ભિન્ન ભાવોને દૂર કરીને તમારા સમાન દેશ માટે તમારે ગૌરવ રાખવું જોઇએ અને તમારા સામાન્ય હિતને માટે સરખો સ્વાર્થ બતાવવો જોઇએ. જેથી દરેક જાતના લોક વચ્ચે ઐક્ય થાય. દરેક કેનેડીયનના મ્હોંએ " અમારો દેશ દુનિયામાં સર્વોત્કૃષ્ટ છે " એવા શબ્દો સાંભળવામાં આવે છે*

રા. ચુનીલાલ આર. પરિખ, બી. એ.

માતૃભાષાનું મહત્વ.

" મન જેટલે અંશે પોતાને માટે વાચા પ્રાપ્ત કરે છે તેટલેજ અંશે સંવર્દ્ધન પામે છે; પરભાષા દ્વારા એ પ્રાપ્ત થઈ શકે જ નહિ. માતાના ખોળામાં રમતાં જે ભાષા શીખાય, તેમાંજ આપણું લાગણી, ભાવના, અને વિચારમય જીવન બંધારણ પામે છે. જો કોઈ બાળક કદાપિ એકજ વખતે બે ભાષાઓમાં સરખી રીતે ઉછરી શકે, તો તેટલી તેને હાનિજ છે. તેનું માનસિક તથા આત્મિક સંવર્દ્ધન એથી બેવડાશે નહિ પણ અર્ધું થઇ જશે. ++ આ પ્રમાણે શબ્દોને જીવંત કરવાને તેમને જીવનની સાથે તન્મય કરી નાખવા જોઈએ, અને જેમ આપણાં બે જીવન નથી પણ એકજ છે, તેમ ભાષા પણ એકજ હોઈ શકે. માટે જે જે ઇતર ભાષાઓ આપણે પ્રાપ્ત કરીએ તે આ સ્વભાષાના સંબંધમાં ગૌણમાત્ર હોઇ શકે."

" પ્રો. લોરી. "
(શિક્ષણનો ઇતિહાસ.)

* આ મહત્વનો લેખ આવતા અંકમાં પૂર્ણ થશે.

एक स्केच.

देशी पुतळांने कंठः—

ભૂમિ તેના ઉદરમાં અઢળક ધનભંડાર છૂપાવી રાખે છે, રત્નાકર તેના ઉંડાણુમાં મબલખ રત્નો રાખી મૂકે છે—અને સ્વયં તેનો સદુપયોગ થતો નથી. તેના ઉલટા અનુકરણે, દેશના કેટલાક ધનિકો તેમનાં ધનને, વિદ્વાનો તેમના જ્ઞાનને અને બળવાનો તેમની શક્તિને, કૃપણુતાથી ત્રિજોરીમાં, મગજમાં અને અંગમાં-અનુક્રમે-જેઓ કેવળ ભરીજ મૂકે છે અને તેનો દેશહિતાર્થે સદુપયોગ પોતે કરી શકતા નથી કે કરાવી શકતા નથી, કરવાનું કહેતા નથી કે કરવા દેતા નથી તેમને, તેમજ—

જેઓ દેશમાં છે પણુ દેશના નથી, ટાપટીપથી શણુગારેલાં નાટકનાં પુતળાં પેઠે રહેનાર જેઓ દેહનાજ અભિમાની છે ને દેશ પ્રત્યે માન જેઓ ધરાવતા નથી જેઓ "નનામા" નથી, પણુ નામવાળા છે છતાં "નામના" વગરના હોઇ "નામનાં" જીવનેજ જીવવાને જેઓનો અવતાર છે, તેમને, તેમજ—

ડાર્વિનના શબ્દોમાં "માનવીના પૂર્વજ" કોઈ કપિનું મ્હોં, તેને ચણા ખવડાવતાં પહોળું થઈ જાય છે તેમ, અનેક પ્રકારના ઉપભોગનું ન્હોતરૂ આવતાં જેમનાં મ્હોં, અંગના ઉઘડતા દરવાજા પેઠ પહોળાં થઇ જાય છે અને ઉપભોગને બદલે આત્મભોગ કે દેશહિતાર્થે ઇચ્છાભોગનું તેડું આવતાં જેમનું મ્હોં નેપાળો કે એળિયો ગળવા જેવું, કે એરંડિયું પીધા જેવું કટાણું થઈ જાય છે તેમને, તેમજ—

ખાનપાનનેજ ખાતર જેમનાં જીવન સરજાયલાં છે, મરવાને આળસેજ જેઓ જીવી રહ્યા છે, અર્પણુ થતી વસ્તુઓને સ્વીકારવામાં સંપૂર્ણ ઉદાર અને સ્વાર્પણુ-કરવામાં એટલાજ જેઓ કૃપણુ છે, તેમને, તેમજ—

કવીશ્વર દલપતરામની કવિતા "વાડામાંથી પાડું એક, છૂટું થઇને નાઠું છેક" જેવી ગાવામાં જેઓ ગરકાવ થાય છે અને તેજ કવિની 'સ્વદેશ પ્રીતિ' વાળી કવિતા જેવાં દેશ ગીત ગાવાં જેને કડવાં ઝેર જેવાં લાગે છે તેવાં ચેતનવંતાં આપણાં દેશી (વિલાયતી માલ જેવાં વિદેશી નહિ) પુતળાંને નીચેનું* Parody કાવ્ય કેવળ નિષ્કામવૃત્તિથી અર્પણુ કરવામાં આવે છેઃ—

---

* Parody એટલે પરિહાસમય અનુકરણઃ એકાદ ગંભીર વિષયના ભાવ, શબ્દો શૈલી કે વાક્યની નકલ તદ્દન ભિન્ન-ઉતરતી કોટિના વર્ણનમાં થાય અને એ રીતે મૂળ લેખનું ગાંભીર્ય, રૂપાન્તરે લઘુતામાં ફેરવાઇ જાય તે Parodyનો પ્રકાર થયેલો ગણાય છે. એજ નિયમે કવીશ્વર દલપતરામની સ્વદેશ પ્રીતિ નામની કવિતા સ્વદેહ પ્રીતિમાં ફેરવાયલી છે.

"સ્વદેહ પ્રીતિ."

૧

ભલી ભાર્ત્તભૂમિ વિષે રોજ રહેતો,
હશે કો બીચારો નથી જેહ કહેતો:—
"ભલો "દેહ" મારો ભલી "મૂડી" મારી,
મને પ્રાણથી નિત્ય છે એહ પ્યારી."

૨

હશે "ઋષિ" કો મારતો ભૂમિ ભારે,
નથી "દેહ"ની દાઝ દીલે લગારે;
સદા "શુષ્ક" હૈયું રહે વજ્ર જેવું,
અમારે બીજાં શું નહિ લેવું દેવું.

૩

અહો હો, મહા હું બહુ લક્ષ્મીવાળો,
વડો વૈભવી, રાજવી ને રૂપાળો;
"ભરૂં" પેટ તે કાગ-ક્રીડા પ્રમાણે,
ભલે ના અમોને વિવેકી વખાણે.

૪

"સ્વદેહી" છતાં "દેહી"નાં દુઃખ ટાળે,
હજારો જનોને સદા જેહ પાળે;
વળી લોક-કલ્યાણમાં લાભ લેખે,
પૂરા પ્રેમથી કોણ તેનેજ પેખે?

૫

"નહિ" વિદ્વતા "વાપરૂં" દેશ-દાઝે,
"નહિ" "વાપરૂં" પાઈ "આ લોક" "કાજે;"
"નહિ" કામ "માંડુ" સ્વદેશાભિમાની,
ગુજારૂં તથાપિ સુખે જિંદગાની.

૬

"વિદેહે" વસું તો ઘણો કાળ ગાળી,
"સ્વદેહે" બનીને મહા લક્ષ્મીશાળી;
નીચોવી સંબંધી સગાં લેઉં ભાવે,
અને આવી રીતે ભલે મૃત્યુ આવે.

રા. કેશવ હ. શેઠ.

વાર્તા પ્રસંગ.

गिरिबाला.

ગિરિબાળાને છોકરૂં છૈયું નથી; અને તે તાલેવંતને ઘેર પરણી હતી એટલે કામ પણ બહુજ ઓછું કરવાનું હતું. એનો પતિ છે, પણ એના કહ્યામાં નથી. પોતે ગૃહિણી પદ પામી છે પણ એના પતિનું મન જીતી શકી નથીઃ કહો કે એના પતિએ નજર પણ નાંખી નથી.

જ્યારે તાજાંજ લગ્ન થયાં હતાં ત્યારે ગિરિબાળાનો પતિ ગોપીનાથ કોલેજમાં ભણતો હતો; પણ ઘરનાં ન જાણે એમ કોલેજમાંથી છટકી જઇને ગિરિબાળાને મળવા—એની સાથે રહેવાના આનંદ ભોગવવા, ગોપીનાથ આવતો. અને ગિરિબાળા સાસરે રહેતી હતી છતાં એ ગોપીનાથ સુગંધી નોટપેપર ઉપર કાગળ લખીને છુપી રીતે ગિરિબાળાને પ્હોંચડાવતોઃ તેમજ મારા ઉપર પ્રેમ નથી એમ ગિરિબાળાના જવાબથી અતિશય હર્ષિત થતો.

એવામાં ગોપીનાથના પિતા મૃત્યુ પામ્યા, એટલે બાપિકી સઘળી મિલ્કતનો વારસ એ થયો. અને જેમ હમેશાં બનતું આવ્યું છે તેમ એને ફોલી-ખાવાને તાળી મિત્રો—શેરીમિત્રો એકઠા થયાઃ એક સાકરના કટકાની આસપાસ કીડીઓ ઉભરાય તેમ. અને હવેથી પોતાની સ્ત્રીથી ગોપીનાથ ધીરે ધીરે દૂર થતો ગયોઃ અને આડે રસ્તે ચઢવા લાગ્યો.

ચાર જણમાં પોતાની શેઠાઈ બતાવવીઃ અને એમ લોકો પર સરસાઇ ભોગ-વવાની લાલચમાંથી બહુ થોડાજ બચી ગયા છે. પાંચ પચીસ હાજી હા કહેનારા કોઈ કમઅક્કલ પણ માલદાર શેઠને મળી જાય તો પણ એવા ખુશામતીઆ લીલા વનના સૂડા જેવા લુચ્ચાઓમાં પણ શેઠાઇ બતાવવામાં ઓર આનંદ મળે છે. ગોપીનાથ હ્હાડે હ્હાડે એવી શેઠાઈ બતાવવા લાગ્યો અને હંમેશા લખ લુટ ખર્ચ કરીને પેલા ખુશામતીઆઓની વાહ વાહ લેવા લાગ્યો. અને એ વાહ વાહ જેમ જેમ મળતી ગઇ તેમ તેમ તેને જાળવી રાખવાને રોજ રોજ એવું ને એટલું બલ્કે વધારે વધારે ખરચમાં ઉતરવા લાગ્યો.

એ દરમિયાન બિચારી ગિરિબાળા વયે યુવાન હોવાથી એકાંત જીવન ગાળતી હતી અને પ્રજાવગરના રાજા જેવી પોતાની જાતને માનતી હતી. તે જાણતી હતી કે પુરૂષ–હૃદયને જીતી લેવાની શક્તિ તેનામાં છે, પણ જીતાવાને ક્યા પુરૂષનું હૃદય ત્યાં હતું ?

ગિરિબાળાની દાસીનું નામ સુધા હતું. એ છોકરીને નાચતાં તથા ગાતાં આવડતું; અને ગીતો જોડી કહાડતાં પણ આવડતું હતું. કોઈ કોઈ દહાડો પોતાની શેઠાણીને, દિલગીર હૃદયે કહેતી પણ ખરી કે તમારા જેવી સુંદર શેઠાણી આવા મૂર્ખના હાથમાં કયાંથી આવી? પોતાના સૌંદર્યનાં વખાણ સાંભળીને ગિરિબાલાને અંતરમાં ઘણો આનંદ થતો પણ તે બ્હાર કશું જણાવતી ન હોતી. એને બદલે જ્યારે જ્યારે સુધા એ પ્રમાણે વખાણ કરવા લાગતી ત્યારે ત્યારે-ગિરિબાલા! તું જુઠું બોલે છે એમ કહેતી. એટલે સુધા સમ ખાઈને કહેતી કેન્તે જે કહે છે તે તદ્દન ખરૂંજ કહે છે. પણ સમ ખાવાની જરૂરજ શી હતી? ગિરિબાલા મનમાં પોતાની સુંદરતાનો પ્રભાવ સમજતી હતી.

સુધા એક ગાયન ગાતી તેનો ભાવાર્થ એવો હતો કે, તારા પગને તળીએ હું તારો ગુલામ છું એમ લખવા દે. એ સાંભળી ગિરિબાળાના મનમાં થતું કે એના પગની પાનીઓ એટલી બધી સુંદર હતી કે પુરૂષનાં જીતાયેલાં હૃદય ઉપર પ્રમાણે ત્યાં લખે તો એમાં કાંઈ નવાઈ જેવું ન હતું.

પણ ગોપીનાથ જે સ્ત્રીનો ગુલામ થઈ રહ્યો હતો તેનું નામ લવંગા હતું. એ જાતે એક 'એકટ્રેસ' હતી, અને પ્રેમમાં નિષ્ફળ થવાથી મૂર્છા પામતી સ્ત્રીનો "પાર્ટ" એવો તો ભજવી શકતી હતી કે ગોપીનાથનું ચિત્ત લલચાયું હતું. હજુ ગોપીનાથ એની સ્ત્રીની કાબુમાંથી છેકજ ગયો નહોતો ત્યાં સુધી લવંગાની અપૂર્વ અભિનય કળાનાં વખાણ પતિને મોંઢેથી ગિરીબાલાએ સાંભળ્યાં હતાં. અને એ ઉપરથી રંગ–ભૂમિપર એને જોવાની ઉત્કંઠા ગિરિબાલાને થઈ હતી. પણ આપણા હિંદુસંસારમાં સ્ત્રીઓ ભાગ્યેજ નાટકમાં લઈ જવામાં આવે છે એટલે ગોપીનાથે પત્નીને પોતાની સાથે નાટક જોવા લઈ જવા ચોખ્ખી ના પાડી.

એ ઉપરથી ગિરિબાળાએ ગાંઠના પૈસા ખર્ચીને સુધાને એના અત્યંત વખણાએલા "પાર્ટ"માં, લવંગાને જોવા મોકલી. પણ જ્યારે સુધાએ લવંગાની એકટીંગ–હાવભાવ વિષે પોતાની શેઠાણી આગળ વાત કરી ત્યારે ગોપીનાથને મ્હોંએથી જે વખાણ સાંભળ્યાં હતાં તે તો દૂર રહ્યાં પણ લવંગા કાંઈ ખરા હાવભાવ કરતી નથી પણ ચાળા ચેષ્ટા વધારે કરે છે એમ ગિરિબાળાએ સાંભળ્યું.

પણ આખરે લવંગાનું આકર્ષણ વધવાથી ગોપીનાથ ગિરિબાળાને છોડીને જતો રહ્યો. એટલે ગિરિબાળાને સુધાની વાતમાં શંકા પડવા લાગી. તોએ પણ સુધાએ તો પોતાનોજ કક્કો ખરો કર્યો અને વધારામાં ઉમેર્યું કે લવંગા કલેડાના બુધાજેવી ઉજળી છે! પણ ગિરિબાળાને હજુ ખાતરી ન થઈ એટલે એના મનનું પૂરે પુરૂં સમાધાન કરવાને માટે પોતે જાતેજ નાટકમાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

મનુષ્ય સ્વભાવ એવો વિચિત્ર છે કે જે બાબતની ના કહી હોય તે કરવામાં ઑર આનંદ મળે છે. કાંઇક આવોજ આનંદ અનુભવતી ગિરિબાળા નાટકમાં ગઈ. ગઈ તો ખરી પણ ત્યાં ગયા પછીએ એની બીક ઓછી થઈ નહિ; પણ

એજ બીકે તેણે જે જે ત્યાં જોયું તેમાં અપૂર્વ સુંદરતા આણી. ચારે બાજુએ નજર કરતાં આંજી નાંખે એવા દીવા, હારમોનિયમનો મીઠો સૂર અને ચિત્રેલો સુંદર પડદો જોઇને પોતે કોઈ બીજીજ સૃષ્ટિમાં આવી ના હોય, એમ તેને લાગ્યું.

ત્રણ ઘંટડી વાગી એટલે પડદો ઉપડયો, થીએટરનો ઘોંઘાટ ઓછો થવા લાગ્યો. રંગભૂમિને છેડે બળતા દીવા વધારે પ્રકાશિત થયા. એકાએક ઘોર અંધારામાંથી ધીરે ધીરે અજવાળામાં આવતી વૃંદાવનની ગોપીઓ જણાઇ અને ગાયન ગાતી ગાતી રાસ રમવો શરૂ કર્યો. વચ્ચે વચ્ચે પ્રક્ષકોની તાળીઓ પડતી હતી તેથી આખું થીએટર ગાજી ઉઠતું હતું. ગિરિબાળાનું આખું શરીર ધ્રુજતું હતું; એના હૃદયના ધબકારા આટલા ઘોંઘાટમાં એ પણ સાંભળી શકાતા હતા. અને એક પળવાર સુધી પોતે સ્ત્રીજાત હોવાથી થીએટરમાં ન અવાય એવાં બંધનો આ સંગીત ભૂમિમાં ભૂલી ગઈ.

પણ સુધા વારે ઘડીએ એને કોઇ દેખશે એ બીકથી વ્હેલા વ્હેલા ઘેર જવાનું આવીને કહી જતી. પણ ગિરિબાળા એના પર જરાએ ધ્યાન આપતી નહિ કેમકે હવે એની બધી બીક ટળી ગઇ હતી.

નાટક આગળ ચાલ્યું. કૃષ્ણએ રાધાનું અપમાન કર્યું છે અને રાધા એનાથી રિસાઇને બેઠી છે. કૃષ્ણ એને હાથ જોડીને વિનવે છે, અને પગે પડવા જાય છે; પણ કાંઇ વળતું નથી. ગિરિબાળાના હૃદયના ધબકારા વધ્યા. એને મનમાં લાગ્યું કે પોતાની સ્થિતિ રાધાના જેવી જ હતી. અને પોતાનું માન સાચવી રાખવા જેટલી સત્તા તેનામાં હતી. સ્ત્રીની સુંદરતાનો પ્રભાવ કેટલો હોય છે એ એણે સાંભળ્યું હતું પણ આજે તો એ પ્રત્યક્ષ જણાયો. આખરે નાટક પૂરૂ થયું અને લોકો વેરાઈ જવા લાગ્યા, પણ ગિરિબાળા વિચારમાં ઊંડી ઉતરી પડી હોય એમ સૂનમૂન બેસી રહિ. ઘેર જવાનું છે તે વાત વિસરી ગઈ. ફરીથી પડદો ઉપડવાની વાટ જોતી બેસી રહી: એને લાગ્યું કે કૃષ્ણનું રાધાએ અપમાન કર્યું એ દેખાવ ચાલુ જ રહે તો કેવું સારૂં! પણ એવામાં સુધા જશે એમ જણાવ્યું.

ગિરિબાળા ઘેર આવી ત્યારે ઘણું મોડું થઇ ગયું હતું. એના ઓરડાના અંધારામાં એક ઘાસલેટનો દીવો ઝાંખો બળતો હતો. અત્યારે એ ઓરડો તેને ઉદાસ અને શાંત લાગતો હતો. એના પલંગની મચ્છરદાનીનું લુગડું બારીમાંથી આવતા પવનમાં ફડ ફડ થતું હતું. આખી દુનિયા અકારી ભાસવા લાગી.

આજથી ગિરિબાળાએ દર શનીવારે નાટકમાં જવાનું રાખ્યું. પણ પ્હેલે જ દિવસે થીએટરમાં દાખલ થઇ ત્યારે જે આકર્ષણ હતું તે અત્યારે નહોતું. કાળા વર્ણની એકટ્રેસો સફેદો ચોળીને આવતી, તે જાણતી અને એમના હાવ-ભાવ ખોટા છે એમ દહાડે દહાડે લાગ્યા છતાં નાટકમાં જવાની ટેવ છુટી નહિ. પડદો ઉપડતાંની સાથે જ પોતાની જીંદગી રૂપી કેદખાનાનું દ્વાર ઉઘડતું એને

લાગતું અને રંગભૂમિ એ એક પ્રકારની અજબજ દુનિયા છે ને એ દુનિયામાં પોતે એક રાણી તરીકે કેમ ન રહે એમ લાગ્યું.

જ્યારે પ્હેલીજ વાર પોતાના પતિને ઓડિયન્સમાં બેઠેલો ને અમુક એક-ટ્રેસને જોઇને તાળીઓ પાડતો અને આફ્રીન થઇ જતો જોયો ત્યારે એને તેના ઉપર અત્યંત ધિક્કાર ઉપજ્યો. અને એના મનમાં એ દિવસ ક્યારે આવે કે જ્યારે હું રાધાની માફક એને પગે પડાવું એમ થયું. પણ એ દિવસ તો આઘો ને આઘો જ જતો, કેમકે ધીમે ધીમે ગોપીનાથે ઘેર આવવાનું પણ બંધ કર્યું અને અનીતિના ખાડામાં દહાડે દહાડે વધારે ઉંડો ઉતરતો ગયો.

એક દહાડો સંધ્યા કાળે, આકાશમાં પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ઉગ્યો હતો તે વખતે ગિરિબાળા સફેદ સાડી પ્હેરીને અગાશીમાં બેઠી હતી. હમેશાં પોતાનાં ઘણાં ઘરેણાં પ્હેરીને આ પ્રમાણે બેસવાની એને ટેવ પડી હતી. આ ઘરેણાં પ્હેરવાથી પોતાના સૌંદર્યમાં વધારો થતો હતો એમ ખાતરી હતી અને તેથી એ સૌંદર્યના ભાનથી દારૂના માફક એને નિશો ચઢતો હતો: અને એથી વસંતઋતુમાં સર્વાંગ ખીલેલો વેલો મંદ મંદ વ્હેતા વાયુમાં આખો ડોલે એમ તેનું આખું શરીર ઉલસતું-રોમાંચ અનુભવતું. હાથે હીરાની બંગડીઓ, ગળાંમાં હીરાનો હાર, અને મોતીનો કંઠો, અને આંગળીએ હિરાની વીંટી. સુધા એના પગ આગળ બેઠી બેઠી આનંદથી એની સુંદરતાનાં વખાણ કરતી હતી ને કહેતી હતી કે પોતે એક પુરૂષ હોત તો આવા પગ આગળ પોતાનું જીવન અર્પણ કરત.

સુધાએ ધીમે ધીમે એક ગાયન શરૂ કર્યું અને ધીમે ધીમે રાત પડી. ઘરમાં બધાંએ વાળુ કરી લીધું અને પથારીવશ થવા માંડ્યું. એટલામાં કોણ જાણે કયાંથી દારૂની નિશામાં ચકચુર બનેલો અને કપડામાંથી સેન્ટની સુગંધી વ્હેવડાવતો ગોપીનાથ ત્યાં આવ્યો. ને એને જોયો કે તરત જ સુધા મોં ઉપર પોતાનું લુગડું ઢાંકી દઇને ત્યાંથી નાસી ગઇ.

ગિરિબાળાએ ધાર્યું કે જે દિવસની રાહ જોઇને એ બેઠી હતી તે દિવસ છેવટે આવી પ્હોંચ્યો હતો. એટલે પોતે મ્હોં ફેરવીને ચુપ બેસી રહી.

પણ એણે જે નાટક ભજવવા માંડ્યું હતું-વિચાર રાખતી હતી-તેનો પડદો નજ ઉપડયો. એના પ્રિયતમના મુખમાંથી વિનવતું ગીત નજ નીકળ્યું પણ નમ્ર ગાયનને બદલે ગોપીનાથનો કઠોર અવાજ સંભળાયો: લાવ, તારી કુંચીઓ કયાં છે ?

રાત્રીના મંદ મંદ વાતા પવનમાં ગિરિબાળાના નાગફેણ શા કાળા વાળ ઉડતા હતા અને આઘે આઘેથી સુગંધી ખેંચી લાવતા હતા. એક વાળની લટ ગિરિબાળાના ગાલ પર અથડાઇ અને તેની બધી મગરૂબી ઉડી ગઇ. " મારી વાત સાંભળો તો બધી કુંચીઓ તમને આપું " એટલું જ બોલી.

" મારાથી રોકાવાય એમ નથી. ચાલ, કુંચીઓ લાવ. "

ગિરિબાળા બોલીઃ હું તમને કુંચીઓએ આપું અને ત્રીજોરીમાં છે તે બધું આપું પણ એટલી સરત કરો કે તમારે મને મુકીને ન જવું.

"એમ બને નહિ. મારે ઘણી ઉતાવળનું કામ છે. તે જવું જ જોઇએ.

ત્યારે તો કુંચીઓ નહિ મળે."

ગોપીનાથ કુંચીઓ શોધવા લાગ્યો. કબાટનાં, ટેબલનાં ખાનાં ઉઘાડી જોવા લાગ્યો; પેટીઓ ફંફોસી જોઇ, પથારી તળે, તકીઆ નીચે બધે જોયું પણ કુંચીઓ જડી નહિ. એટલીવાર ગિરિબાળા બારી આગળ પૂતળાની માફક હાલ્યા ચાલ્યા બોલ્યા વગર એકી ટસે જોતી ઉભી રહી હતી. ગુસ્સાથી આખું શરીર તપી ગયું છે જેનું, એવો ગોપીનાથ ઘાંટો પાડી બોલ્યોઃ ચાલ કુંચીઓ લાવ નહિ તો પસ્તાઇશ.

ગિરિબાળા ચુપજ રહિ એટલે ગોપીનાથે ભીંત સરસી એને દબાવી એના હાથ પગને ગળામાંથી બંગડીઓ વગેરે ખેંચી કાઢયાં. અને જતાં જતાં એક લાત મારી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

ઘરમાંથી કોઇ આ બનાવ જોવાને જાગી ઉઠયું નહિ. પડોશમાંથી કોઇને પણ એની ખબર પડી નહિ—માત્ર ચંદ્રનુ અજવાળું પ્હેલાનાં જેવુંજ શાંત રહ્યું. અને એ વખતે જે શાંતિ પ્રસરી રહી હતી તે એવા પ્રકારની હતી કે તે વખતે ચીરાએલાં હૃદય કોઇ દહાડો રૂઝાતાં નથીઃ ફુટાં થએલાં અંતર એકઠાં થતાં નથી.

બીજે દહાડે સવારમાં ગિરિબાળા પોતાને પિયર જવાનું કહી ત્યાંથી નિકળી. ગોપીનાથ તે વખતે કયાં હતો તેની કોઇને ખબર નહોતી અને ઘરમાં બીજું કોઇ એનાથી મોટું ન હોવાથી, એને કોઇ રોકી શક્યું નહિ.

૨

જે થીએટરમાં ગોપીનાથ વારે વારે નાટક જોવા જતો ત્યાં "મનોરમા" નામના નાટકનું 'રીહર્સલ' થતું હતું. મનોરમાનો પાર્ટ લવંગાએ લીધો હતો અને 'ઓડીઅન્સ'માં બેઠો બેઠો ગોપીનાથ પોતાની માનીતી એકટ્રેસને તાળીઓ પાડીને શાબાશી આપતો." રીહર્સલ"માં આમ ઘોંઘાટ કરતો હતો તેથી મેનેજરને ગમતું ન હતું પણ ગોપીનાથનો ખરાબ સ્વભાવ જાણતો હોવાથી કાંઈ બોલ્યો નહિ. પણ એક દહાડો થીએટરમાં એક 'એકટ્રેસ'ને અટકચાળુ કર્યું તેથી પોલીસને હાથે તેને હાંકી મુકાવડાવ્યો.

ગોપીનાથે, હવે, એનું વેર લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. અને જે દહાડે ઘણો મોટો ખર્ચ કરીને અને મોટી મોટી જાહેર ખબરો આપીને, "મનોરમા"નો ખેલ પડવાનો હતો અને લોકોની ઠઠ્ઠ ભારે જામી હતી તેજ દહાડે લવંગાને ઉપાડીને ગોપીનાથ પલાયનમઃ કરી ગયો. મેનેજરને ઘણું લાગ્યું પણ કરે શું? તે દહાડો પડતો મુકવો પડયો પણ બીજે દહાડે કોઇ નવી એકટ્રેસને લવંગાને બદલે આણીને મનોરમાનો પાર્ટ લેવડાવ્યો; છતાં એ ખેલ પૂરો થયો ત્યાં સુધી એના મનમાં બીક રહેતી હતી કે એ નવી એકટ્રેસ ફતેહમંદ નહિ નિવડે.

પણ આ એકટ્રેસ નવી હતી છતાં એ લવંગા કરતાં ચડી ગઈ. અને ગોપીનાથે જ્યારે એ વાત જાણી ત્યારે એને આ નવી એકટ્રેસ જોવાની ઇચ્છા થઈ.

નાટકનું વસ્તુ આ પ્રમાણે હતું:-શરૂઆતમાં મનોરમા પોતાના પતિના ઘરમાં એકલી, અને કોઇ દરકાર નથી રાખતું જેની, એવી પડેલી હોય છે. નાટકના અંતમાં એનો પતિ એને છોડીને ચાલ્યો જાય છે અને પતિનું પ્રથમનું લગ્ન છુપાવીને એક લક્ષાધિપતિની કન્યાને પરણે છે. પણ જ્યારે પતિ-પત્ની એકાંતમાં મળે છે ત્યારે પેલા પતિને પોતાની આગલી સ્ત્રી મનોરમાજ પોતાની નવી પત્ની તરીકે આવે છે એમ માલુમ પડે છે. અને અત્યારે પ્હેલાના જેવી સાધારણ દેખાવની નથી પણ અપૂર્વ સૌંદર્યવાળી જણાય છે. એનું કારણ એમ હતું કે મનોરમા જ્યારે નાની હતી ત્યારે એને કોઈ ઉપાડી ગયું હતું અને છેક ગરીબાઇમાં ઉછરી હતી. પણ મોટી થઇને લગ્ન કર્યું ત્યાર પછી એના બાપને ખોળ કરતાં એની પૂત્રી જડી આવી. અને એથી પોતાની દીકરીનું એણે ઉપર પ્રમાણે ફરીથી ધામધુમથી પોતાને ઘેર લગ્ન કર્યું. નાટકના છેલ્લા પ્રવેશમાં પેલો પતિ પોતાની સ્ત્રીની માફી માગતો હતો અને પેલી ઘુમટો દૂર કરીને એની આગળ ઉભી હતી એવામાં 'ઓડીઅન્સ'માં કાંઇ ખળભળાટ થતો જણાયો. જ્યાં સુધી મનોરમા ઘુમટો તાણીને ઉભી રહી હતી ત્યાં સુધી ગોપીનાથ શાંત બેસી રહ્યો. પણ જ્યારે લગ્નક્રિયા પૂરી થઇ અને લગ્નના લુગડામાં સજ્જ થઇને પોતાના પતિની મુલાકાતે હસતે મુખડે અને શરમાળ ચ્હેરે હાજર થઈ; જે વખતે એના મ્હોં પરથી લુગડાંની આડ ખસી ગઇ અને એની અપૂર્વ સુંદરતામાં શોભતી, હાથીની માફક ડોલતી, છાતી કાઢીને રંગભૂમિ ઉપર હાજર થઇ; અને તે વખતની એની અનન્ય એકટીંગ--હાવભાવ જોઇને લોકોએ ખૂશી થઇને એને તાળીઓથી વધાવી લીધી, અને તે વખતે પોતાને મળતા આટલા બધા માનથી અભિમાની થએલી "મનોરમા" એ ગોપીનાથ તરફ કટાક્ષથી જોયું. અને તાળીઓના ગડગડાટ, સમુદ્રનામોજાંની માફક ઉપરાઉપરી આવવા લાગ્યા.

પણ, ગોપીનાથ એક ગાંડાની માફક આંખ્યો ફાડીને જોઈ રહ્યો: 'કોણ, ગિરિબાલા?' કહિને રંગભૂમિ તરફ ધસ્યો; પણ લોકોએ "કોણ છે એ? એને પોલિસને સોંપો" એમ બૂમ પાડી. પોલિસે એને હાથ ઝાલી બ્હાર કાઢવા માંડયો પણ બ્હાર જતાં જતાં ઘસડાતાં ઘસડાતાં એ બોલતો હતો કે "હું એ રાં....નો જીવ લઇશ." અને રંગભૂમિપર ધીમે ધીમે ડ્રોપસીન પડવા લાગ્યો.+

રા. બાબુરાવ ગણપતરાવ ઠાકોર. બી. એ.

+ સર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરના લેખનો ઇંગ્લીશમાંથી અનુવાદ.

जीवनरेखा.

श्रीमंत महाराजा श्री सयाजीराव गायकवाड.

(એક આદર્શ રાજ્યકર્ત્તા.)

"હું ધારૂં છું કે સમાજની સેવા કરવી એ એક મનુષ્યને માટે સર્વોત્તમ કાર્ય છે, અને એજ મારા જીવનનો ઉદ્દેશ છે. જો હું તેમાં ફત્તેહમંદ થયો હોઉં તો તેજ મને મોટામાં મોટું ફળ (ઈનામ) છે. હું તમને ખાત્રી આપું છું કે તમારા ભલા માટે લાગણી અને પ્રેમ મારા કરતાં વધારે બીજા કોઇને નહિ હોય, અને ઈશ્વર જો મને વધુ આયુષ્ય આપશે તો તમારા ભલાને માટે મારો અનુભવ આથી પણ વધારે ફાયદો કરવા શક્તિમાન્ થશે."

*શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડ.

પ્રત્યેક દેશમાં જુદે જુદે કાળે જુદાં જુદાં મહત્વનાં કાર્યો કરવા માટે મહા પુરૂષો જન્મે છે. દેશની પ્રજાનું રક્ષણ કરવા માટે, તથા તેની શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક ઉન્નતિ કરવાને માટે જન્મે છે. મહાપુરૂષમાં મહાન્ શક્તિ, ઉચ્ચ મનોવૃત્તિ, સ્વાર્થત્યાગ, સ્વાત્મભોગ, અને સઘળા વૈભવ વિલાસનો ત્યાગ એ મુખ્ય ગુણો હોય છે. આવા ગુણોથી વેષ્ટિત જે પુરૂષ હોય છે, તે કાળના કાળ પર્યંત દેશની પ્રજામાં વંદનીય અને પૂજનીય થઈ પડે છે. શ્રીમંત મહારાજા શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડનું નામ એક આદર્શ અને અનુકરણીય રાજ્યકર્ત્તા તરીકે ગુજરાત ઉપરાંત આખા હિંદમાં જાણીતુ છે, એટલુંજ નહિ પણ આખી દુનિયાના સર્વ સુધરેલા દેશોમાં તે નામદારના રાજ્યકાર્યભારનાં એકી અવાજે વખાણ થાય છે. રાજ્યની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી ત્યારથી શ્રીમંતે રાજ્યકીય બાબતોનો બહુજ બારીકાઈથી અને ખંતથી અભ્યાસ આરંભ્યો હતો. ખાવા પીવાની, વસ્ત્રાલંકારની કે રાજવંશી આડંબરની જરા પણ દરકાર કર્યા વગર શ્રીમંતે જમીન મેહેસુલ અને બીજી ઉપજ સંબંધી બારીક બાબતોનો અભ્યાસ કરવામાં, પ્રજાના જાનમાલની સલામતીના ઉપાયો યોજવામાં, ન્યાય આપવાની બાબતમાં, કાયદા પસાર કરવામાં, અને કેળવણી, પ્રજાની સુખાકારી

* શ્રીમંતની ગોલ્ડન જ્યુબિલી પ્રસંગે વડોદરા મ્યુનીસીપલ કારપોરેશને શ્રીમંતને આપેલા માનપત્રના પ્રત્યુત્તરમાં શ્રીમંતે કરેલા ભાષણમાંથી ઉતારો.

તથા એવાં બીજાં લોકોપયોગી કામમાં, પોતાની સઘળી શક્તિઓને ફેરવી. નિયમિત ઉંઘનો વખત બાદ કરતાં બીજો બધો વખત સરકારી તુમારો વાંચી મનન કરવામાં અને અમલદારોને ખુલાસા પૂછવામાં તે નામદાર રોકતા. અને ક્રમે ક્રમે સુધારા વધારા દાખલ કરી રાજ્યને એવી તો અનુકરણીય ઉચ્ચ પંક્તિમાં લાવી મુક્યું છે કે આ સૃષ્ટિ ઉપરના સુધરેલા દેશો પણ તેથી આશ્ચર્યચકિત્ થાય છે. જુદા જુદા દેશોનાં રાજતંત્ર કેવી રીતે ચાલે છે તથા ત્યાંની પ્રજા વધારે સુખી કેમ દેખાય છે, વગેરે બાબતો શોધી કાઢવામાં પરદેશની મુસાફરીમાં શ્રીમંતનું લક્ષ રોકાતું હતું. અને ત્યાંના દેશોના રાજ્યતંત્રમાં જે સારૂં ધોરણ દેખાય તે ગ્રહણ કરી પોતાના રાજ્યમાં તે દાખલ કરી વ્યાપાર, ઉદ્યોગ, વિદ્યા અને હુન્નરની ખીલવણી કરી રાજ્યને ઉચ્ચ પંક્તિમાં લાવી મુક્યું છે. શ્રીમંતે કરેલાં લોકોપયોગી કામમાં મુખ્યત્વે કલાભવનની સ્થાપના, મ્યુઝીઅમ એટલે સંગ્રહસ્થાન, શ્રી સયાજીસરોવર, પબ્લીકપાર્ક (કમાટી બાગ), આર્ટસ અને પીકચર ગૅલેરી, બરોડા બૅન્ક, મૉડલફાર્મ, વૉટરવર્કસ, વીજળીક રોશની, રેલવે, કૉલેજ, હાઇસ્કુલ, ન્યાયમંદિર, દવાખાનાં, ગાંડાઓને માટે આશ્રય, સેનેટોરિયમ, જ્યુબિલીબાગ, બરોડાસેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી સંસ્થા, ટ્રામ, સાહિત્યપ્રવૃત્તિ તથા અનેક સાર્વજનિક મકાનો તથા સંસ્થાઓ અને કામો વગેરે છે. તથા લોકોપયોગી સુધારા વધારામાં મુખ્યત્વે સૅનીટેશન ખાતાની સ્થાપના, અધિકારોની વેહેંચણી કરનારૂ કમીશન, કેળવણી કમીશન, ધારાસભાની સ્થાપના (લેજીસ્લેટિવ કાઉન્સીલ), કારોબારી સભાની સ્થાપના (એક્ઝિક્યુટિવ કાઉન્સીલ), 'સ્વરાજ્ય' કે પંચાયતોની સ્થાપના, પ્રાથમિક ફરજીયાત તથા મફત કેળવણી, મુલકી તથા ન્યાયખાતાઓને જુદાં પાડવા, જુના બોજારૂપ વેરાઓ નાબુદ કર્યા તે, અંત્યજ સ્કૂલોની સ્થાપના તથા બોર્ડિંગો, જકાતની માફી વગેરે છે તથા સાંસારિક સુધારાને માટે ઘડેલા કાયદાઓમાં મુખ્યત્વે હિંદુ વિધવાવિવાહ નિબંધ, પ્રાથમિક કેળવણીનો નિબંધ, બાળલગ્ન પ્રતિબંધક નિબંધ, બાળ સંરક્ષક નિબંધ, હિંદુ પુરોહિતો સંબંધી નિબંધ વગેરે અનેક કાયદાઓ છે. એ પ્રમાણે સંક્ષિપ્તમાં આદર્શ નૃપતિ શ્રીમંત મહારાજાશ્રીની યશસ્વી કારકીર્દીની કિંચિત્ રૂપરેખા દર્શાવી છે જે અન્ય રાજ્યકર્ત્તાઓને આદર્શરૂપ થઇ પડશે. આવા પરોપકારી, પ્રજાપાલક રાજ્યપિતા દીર્ઘાયુષ્ય પામો !*

રા. ત્રિભોવનદાસ દલપતભાઇ શાહ, બી. એ. એલ એલ. બી.

---

* (વડોદરા સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી—એક આદર્શ પુસ્તકાલય એ વિષયપર લંબાણ વિવેચન હવે પછી પ્રસિદ્ધ થશે.)

તંત્રી.

श्रीमान् मोहनलाल सांकळचंद फोजदारनुं संक्षेप जीवन.

શ્રીમાન્ મોહનલાલ સાંકળચંદ ફોજદાર એમનું અતિ ખેદજનક અવસાન ૧૯મી જૂનના રોજ કાઠીયાવાડના જેતપુર મુકામે થયું છે. મહુમ દયાળુ, શાંત અને સજ્જન હતા, અને ત્હેમના કેટલાક ખાસ પ્રશસ્ત સદ્ગુણોને લીધે ત્હેમનું જીવન અત્રે એવા ઉદ્દેશથી આપવામાં આવે છે કે, તેમાંથી ગુણી વાંચક ગ્રાહકને ઘણું શીખવાનું અને પોતાના જીવનમાં નવું પ્રાણબળ ભરવાનું મળે.

મર્હુમનો જન્મ અમદાવાદમાં ખાડીયામાં સંવત્ ૧૯૨૧ના આસો વદી ૧ના રોજ થયો હતો. ત્હેમના પિતાશ્રી અમદાવાદમાં પોલીસ ખાતામાં નોકર હોઈ, બાલ્યાવસ્થામાં તેમનાં માતુશ્રી પરલોકવાસી થવાથી તેમના પિતાએજ તેમને લાડપાડમાં ઉછેરી વિદ્યાભ્યાસ કરાવ્યો હતો. મેટ્રિક પર્યંત અભ્યાસ થયા પછી, ત્હેમનું લગ્ન અમદાવાદના વકીલ હીરાચંદ પિતાંબરદાસ જેવા પ્રતિષ્ઠિત ગર્ભશ્રીમંત ખાનદાનના પુત્રી બ્હેન નાથીબ્હેન સાથે કરવામાં આવ્યું હતું. અઢાર વર્ષની ઉમ્મરે તેમણે પોતાના પિતાનીજ–પોલીસ લાઈનની નોકરી સ્વિકારી, અને પોતાની બાહોશીથી ધૈર્ય, હિમ્મત, અને દ્રઢ નિશ્ચય એ સદ્ગુણત્રિપુટી પ્રાપ્ત કરી. પોલીસ ખાતામાં રહી ભાગ્યેજ કોઇ મનુષ્ય સદાચારી ને નીતિવાન રહી શકે, પણ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી અને સત્સમાગમના લીધે મર્હુમનામાં ઉપરોક્ત ગુણો ખીલી નીકળ્યા હતા. બાહોશીથી કામ કરતાં તેઓએ પોતાના દેશી અને યૂરોપિયન ઉપરી સાહેબોને સંતુષ્ઠ કરવા ઉપરાંત, જાત મહેનત, હિમ્મત, સાહસ અને ખંતીલી ટેવોથી તેમને ઘણા પ્રસન્ન કર્યા હતા, અને માત્ર પોલીસખાતાની એક સામાન્ય જગ્યા પરથી ત્હેમણે પોતાના ગુણો વડેજ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર અને સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ જેવી જોખમદારીની મોટી જગ્યા મેળવી હતી. ના. સરકારની એક નિષ્ઠા અને બાહોશીથી નોકરી કરવાથી જેતપુરના ના. ઠાકોર સાહેબે સંતુષ્ઠ થઈ પોતાના રાજ્ય માટે તેમની નોકરી ના. સરકાર પાસે ઉછીની માગી, અને સરકારે પણ મર્હુમની સેવાની કદર કરી તે આપી. અને આમ મર્હુમ કાઠીયાવાડના જેતપુર જેવા સારા રાજ્યમાં પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ જેવી માનવંતી જગ્યાએ પોતાની ફરજ બજાવતાં આખર સુધી રહ્યા, અને રજવાડો તેમના પર આફ્રીન થયો હતો એમ કહીશું તો ચાલશે.

આ પ્રમાણે આઠ રોજ મંદવાડ ભોગવી મર્હુમે પોતાની જીવનકળા સંકેલી લીધી. મીઠા મોરલાએ પોતાના મીઠા ટહુકા–કેકારવ બંધ કર્યા, ને પોતાનાં પગલાં અમરભૂમિ પ્રતિ કર્યાં ને પોતાની પાછળના પરિવારને રોતો કકળતો મૂક્યો.

જન્મથીજ ઉચ્ચ સંસ્કાર પામેલાં, ધાર્મિક વૃત્તિવાળાં સમજુ નાથીબ્હેને, જો કે પતિના ચીર વિરહથી અતિ શોકે વ્યાકુળ હોવા છતાં પણ–ધીરજ ને

ધર્મ ન ત્યજ્યાં. તેમણે તત્કાળ પતિને ઉચિત એવી મૃત્યુક્રિયા કરાવી. આ સમયે મર્હુમનો આસવર્ગ હાઝર હતો. તેમજ તેમના પર અત્યંત સદ્દ્ભાવ રાખનાર ઠાકોર સાહેબે-રાજ્ય તરફથી કિમતી મદદ કરી, અને તેમના મરણ ખાતર ગામની તમામ શાળાઓ, કચેરીઓ, ઑફીસો બંધ કરાવી. ગામમાં હડતાળ પાડી. પુરજનોનો તથા ઠાકોર સાહેબનો ચાહ મર્હુમ પ્રતિ કેટલો હશે, તે આ ઉપરથી આપણે જોઇ શકીએ. આ ક્રિયાઓ પૂર્ણ કરી સૌ અમદાવાદ આવ્યાં.

મર્હુમની-મૃત્યુ સમયે બે અંતિમ ઉત્કટ ઇચ્છાઓ હતી. તે એ કે તેમના **પાછળ કોઇએ કલેશ કરવો નહિ, તેમજ તેમની પાછળ કોઈએ રોવું કુટવું નહિ.** પિતા તથા પતિની આ અંતિમ આજ્ઞાઓ આજ્ઞાધારક પુત્રો તથા પત્નીએ શિરોધાર્ય કરી. તુર્તજ તેવા સમાચાર સગાં વહાલાંઓમાં ગામ-પરગામ પહોંચાડવામાં આવ્યા અને **કોઇ પણ ઠેકાણે મર્હુમને ખાતર રોવા-કુટવા કલેશ કરવા કે કુવે-તળાવ કે નદીએ ટાઢા પાણીએ ન્હાવા સુદ્ધાં જવાનું કાર્ય કરવામાં આવ્યું નહોતું. તેમજ પતિ મૃત્યુ પાછળ થનાર વિધવા એક વર્ષ પર્યંત જે કીમતી વસ્ત્રાલંકાર પહેરે છે તે રિવાજ પણ બ્હેન નાથીબ્હેને નાબુદ કર્યો.** આ વિચાર-ભર્યા પગલા માટે લોકો ગમે તે બોલે તેની પર્વા રાખ્યા વિના હિમ્મતવાન નાથીબ્હેને દિલાસો આપવા આવી રડાવનારાંઓને પણ ઉલટો સામો ધર્મોપદેશ આપવો શરૂ કર્યો. બ્હેન નાથીબ્હેનના આ હિમ્મતભર્યા પગલા માટે કોણ ધન્ય-વાદ નહિ આપે? હવે નાથીબ્હેન આવી પડેલી વિપત્તિને ધીરજથી સહી ધર્મ-ધ્યાનમાં મશગુલ રહે છે. ધન્ય છે આવાં પતિપ્રાણા-નાથીબ્હેનને! તથા હિ-મ્મતથી દાખલો બેસાડવા જેવા આ પગલાં લેનાર પિતાના આજ્ઞાધારક પુત્રોને! રોવા કુટવાનો રીવાજ કાઢી નાખવા બદલ તથા તેવો દાખલો બેસાડવા બદલ જૈન તથા જૈનેતર લોકો પણ તેમને ધન્યવાદ આપતાં હતાં. આ દ્રષ્ટાંત લઈ આપણો સમાજ રોવા કુટવાના કલેશકારક, નિંદ્ય અને શાસ્ત્રથી નિષિદ્ધ રિવા-જને નાબુદ કરવા પ્રયત્નો કરશે? મર્હુમના બહોળા મિત્રમંડળે તેમના સુપુત્રો પર દિલાસાના સંખ્યાબંધ પત્રો લખી મોકલ્યા હતા.

મર્હુમની પાછળ નીતિમય જીવન નામના પુસ્તકની લ્હાણી કરી, ન્યાતમાં સ્કોલરશીપો તથા અન્ય સુકૃત્યોમાં દ્રવ્ય આપવામાં આવનાર છે. આશા છે કે કેળવણીને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવતાં, અન્ય જનો પણ આવા પ્રસંગે આ દાખલો લેશે!

આ વિશ્વમાં જેને સદ્દગુણી, સુશીલ, ઉંચા ખાનદાનની, કાર્યદક્ષ પત્ની મળે તેને સદ્દભાગ્યશાળી સમજવો. મર્હુમનાં પત્ની બ્હેન નાથીબ્હેન તેવા પ્રશંસનીય સદ્દગુણોથી અલંકૃત હતાં, અને મર્હુમના પાછળ જીવનમાં જે ઉત્તમ સદ્દગુણો ખીલી નીકળ્યા હતા તે મુખ્યત્વે ત્હેમનાં સુશીલ અને સદ્દગુણી પત્નીનાજ આભારી હતા.

મર્હુમ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર જેવા મોટા જોખમદાર–હોદ્દે આવ્યા પછી પૂર્વ પુણ્યોદયે પન્યાસજી ચતુર્વિજયજી મહારાજના સમાગમમાં આવ્યા, અને સાધુ સંગતી શું નથી કરતી ! ક્ષણ પણ સજ્જન સહવાસ જેમ પારસમણિ લોખંડને સુવર્ણ બનાવે છે તેમ, મનુષ્યને ખરેખરો મનુષ્ય અને દેવ બનાવી શકે છે. પન્યાસજી ચતુર્વિજયજી તથા અન્ય સાધુઓના સમાગમમાં આવતાંજ મર્હુમનામાં અંતર્ગત રહેલા ધાર્મિક ને સામાજિક સદ્દગુણો પ્રકટી નીકળ્યા. તેમણે ધાર્મિક વાંચન શરૂ કર્યું, અને એક વખતના ધર્મને ઢોંગ માનનાર પોલીસ અમલદાર, ચુસ્ત પ્રભુભક્ત, નિત્ય પૂજા કરનાર, ગુરૂભક્ત બની રાત્રીભોજન, કંદમૂળ ઇત્યાદિ ત્યાગ કરી, અને શુભ આદરણીય વૃત્ત–નિયમો અંગીકાર કરી, સાદું, સરળ, નીતિમય નિયમિત જીવન ગાળવા લાગ્યા, અને યુવાનોને અનુકરણ કરવાયોગ્ય એક ઉમદા દ્રષ્ટાંત તૈયાર કર્યું. મર્હુમ અમદાવાદમાં એક સામાન્ય પોલીસની જગ્યા પરથી જેતપુર જેવા કાઠીયાવાડમાં આગેવાન ગણાતા મોટા રાજ્યના મુખ્ય પોલીસ અમલદાર થવા પામ્યા છતાં પણ, પોતે પ્રભુને, ધર્મને, નીતિને, પોતાની ન્યાતને તથા ન્યાતના હિતને, પોતાના સ્પષ્ટ વકતૃત્વના ગુણને, તથા ફરજને ભૂલ્યા નહતા, અને ત્હેમના નિવાસની આજુબાજુ જ્યાં જ્યાં સદ્દગુરૂનો યોગ જણાય ત્યાં ત્યાં જઈ તેમના બોધનું પાન કર્યા સિવાય રહેતા નહિ. તથા ધર્મિષ્ઠ અને જાણકાર સજ્જનોનો સહવાસ પણ રાખતા હતા, અને આ સૌ સત્કાર્યોમાં ત્હેમનાં સુશિલ પત્ની છાયાની પેઠે તેમની સાથેજ રહેતાં. મૃત્યુ અગાઉ ટુંક સમય પર મર્હુમ જેતપુરથી ચૌદ માઇલ પર આવેલા ધોરાજી મુકામે પન્યાસજી કેશરવિજયજી ગણિ પાસે વ્યાખ્યાન સાંભળવા મોટરમાં ગયા હતા. ત્યાંથી આવીને એકાસણું કર્યું. પણ આ લાંબી મુસાફરીના શ્રમથી તેમના શરીરમાં દર્દ થવા લાગ્યું. ચૌદ માઇલ જેટલે દુર માત્ર વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવાજ જવું ને આવીને એકાસણું કરવું, એ મર્હુમના ધર્મશ્રવણની, ગુરૂ ભક્તિની તથા તપની ઉત્કટ લાગણી ને શ્રદ્ધા બતાવી આપે છે. આ પછી તેમનું છાતીનું દર્દ વધતું ગયું હતું. રાજ્યના બાહોશ ડોકટરોની સારવાર ચાલુ થઈ, અને તાર જવાથી અમદાવાદથી તેમનો બીજો આપ્તવર્ગ આવી પહોંચ્યો. જેમાં તેમના પુત્ર રા. રતીલાલ જેઓ હુશીઆર ડોકટર ગણાય છે તે પણ હતા. હાર્ટડીઝીઝનું હઠીલું દર્દ ભાગ્યેજ મટે છે. મર્હુમની આ વખતની શાંતિ પ્રશંસનીય હતી. તેમણે હાય–વોય કે ધમપછાડા કર્યા સિવાય, પોતાના પૂર્વ કર્મના ઉદયે આવેલા વ્યાધિને શમતાપૂર્વક સહ્યું, અને ધર્મ સ્મરણ–પ્રભુ સ્મરણમાં લીન રહેવા લાગ્યા. પોતે મંદવાડને લીધે પ્રતિક્રમણ, પ્રભુસેવા, વૃત્તપચ્ચખાણ કે ધર્મનું વાંચન ન કરી શકવા બદલ ખિન્ન રહેતા. પણ બીછાનામાં રહી પોતે ધર્મને પ્રભુનું સ્મરણ ને શ્રવણ કરતા હતા. મંદવાડ વખતે શાંતિ તો જાણપણું હોય તોજ રહી શકે છે.

મર્હુમના ખાસ ગુણો પૈકી સ્પષ્ટવક્તાપણાનો ગુણ અનુકરણિય હતો.

મર્હુમ આગમોદય સમિતી, શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા આદિ સંસ્થાઓના મેમ્બર હોઇ અન્ય ધાર્મિક સામાજીક સંસ્થાઓને મદદ કરતા હતા.

મર્હુમને પાંચ પુત્રો અને એક પુત્રી છે. જ્યેષ્ઠ ચીમનલાલ સુશિક્ષિત હોઈ વકીલ બ્રધર્સ નામની ધીકતી પેઢી ચલાવે છે. બીજા રતીલાલ એલ. એમ એન્ડ એસ. થઈ લોકપ્રિય થઇ બેચરદાસ દવાખાનામાં ઇનચાર્જ છે. ત્રીજા નન્દુભાઇ કૉલેજમાં છે તથા બીજા બે ભણે છે. તેમની પુત્રીને અમદાવાદમાંજ પરણાવી છે.

મર્હુમના આત્માને શાંતિ મળો.

તંત્રી.

मरहुम शेठ वाडीलाल जमनादास.

કપડવણજના વતની, સુપ્રસિદ્ધ શેઠ વાડીલાલ જમનાદાસ ' ટાઇફૂડ ' નામના તાવથી દુઃખદ બીમારી ભોગવી છેવટ, ગયા અંકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ચાલુ વર્ષના અષાડ સુદિ ૪ ને દિવસે અવસાન પામ્યા છે. આ માઠા સમાચારની નોંધ લેતાં અમારૂં હૃદય ભરાઈ આવે છે. બે યુવાન વિધવા, બે પુત્ર, બે પુત્રીઓ, તથા એક બન્ધુ અને બ્હેનનું બહોળું કુટુમ્બ રોતું મૂકી તેઓ પંચત્વ પામ્યા છે. તેમના અકાળ મૃત્યુથી કેવળ કુટુમ્બનેજ નહિ પણ જ્ઞાતિ સમસ્તને એક અસાધારણ, અને લાંબી મુદત ન પૂરાય તેવી ખોટ પડી છે. વિશેષ દિલગીરી અમને થવાનું મુખ્ય કારણ તો એ છે કે તેઓ જ્ઞાતિના ભાવિ જીવનમાં ઉજળી આશા પૂરનાર, એક ગર્ભ-શ્રીમંત દાના અને પરોપકારી નર હતા. સંવત્ ૧૯૩૯ ના આસો વદિ દશમે તેઓનો જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ જમનાદાસ અને માતાનું નામ જશકોર હતું. તેમના પિતાશ્રીની પ્રભુતા અને ખાનદાની કૌટુમ્બિક જીવન વિષે ગયા વર્ષના માસિક અંકમાં લેવાયલી નોંધ ઉપરથી વાચકોને તેમના જીવન પ્રવાહનો ખ્યાલ આવ્યા સિવાય નહિજ રહે. પોતે ઉત્તમ ફળના દાતા તરીકે આજન્મે સર્વ માન્ય થાય તેવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતા પૂર્વેજ તેમનું અવસાન થયું તે અમને વિશેષ સાલે છે, જો કે તેમનામાં એવા મહદ્ગુણો સારા પ્રમાણમાં હતા. પણ તેનો પૂરેપૂરો લાભ લેવાય તે પૂર્વે આ ફાનિ દુનિયાને ત્યજી તેઓ ચાલ્યા ગયા છે, અને હવે તો તેઓના ગુણોનુંજ સ્મરણ સંક્ષેપ રૂપમાં કરવાનું આપણા હાથમાં રહ્યું છે. શેઠ વાડીલાલના એક ભાઇ રા. શંકરલાલ વીસ વર્ષની વયે દેવલોક પામ્યા હતા. અને તેમના બીજા ભાઇ રા. કેશવલાલ હયાત છે. પિતા ગુજરી ગયેલા હતા, અને શેઠ વાડીલાલ પણ અવસાન પામ્યા. તેથી પોતાના ધીકતા ધંધાનો સઘળો બોજો શેઠ કેશવલાલને માથેજ આવી પડયો છે. પણ સ્વભાવે તેઓ ઉદાર, શાંત, વેપારી કુનેહવાળા અને મિલનસાર હોવાથી

મર્હુમ શેઠ, વાડીલાલ જમનાદાસ–કપડવણજ.

જન્મ સં. ૧૯૩૯ ના આશો વદ ૧૦] [મરણ સં. ૧૯૭૩ ના અસાડ સુદ ૪.

Krishna Press Bombay 2.

તેઓ સફળતાથી વ્યાપારી પ્રવૃત્તિયોમાં પસાર થશે એવી આશા ધરાય છે. શેઠ વાડીલાલનું પ્રથમ લગ્ન કપડવણજના જાણીતા શા. મગનભાઈ કાળીદાસનાં દીકરી બ્હેન પ્રધાન વેરે થયું હતું. અને તેમને પેટ આઠ વર્ષનો શિશુ બાળક–રમણ–નામે છે. તેઓનું બીજીવાર લગ્ન મશહુર શેઠ મણિભાઈ શામળભાઇનાં દીકરી બ્હેન ચંપા સાથે થયું હતું. અને તેમનાથી ભાઇ બાબુસાહેબ નામે એક પુત્ર, તથા બે દીકરીઓ છે. તેમનાં બ્હેનનું નામ મોતીકોર છે. મરહુમના પિતાશ્રી ગુજરત થયા ત્યારથી સઘળો વ્યાપારીક બોજો તેમને શિર પડયો હતો. ધમધોકાર ચાલતો બહોળો વેપાર તેઓ, હિમ્મત, કર્તવ્યદક્ષતા, ઔદાર્ય, શાંતિ અને પ્રમાણિક વૃત્તિથી ઘણી સારી રીતે ખીલવી શકયા હતા.

સમતા અથવા સમષ્ટિ ભાવનાનો ગુણ તેઓનામાં પ્રાધાન્યપદે હતો. આજ્ઞાપાલનના ગુણથી તેઓ ઘણા લોકમાન્ય નિવડ્યા હતા. વડીલો પ્રત્યેની નમ્રતા અને સેવાવૃત્તિ તથા દેવપૂજનની ભાવના પ્રશંસાપાત્ર હતી. મરહુમ પોતે કપડવણજની મ્યુનિસિપાલિટિના કમિશનર હતા. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના તેઓ પ્રતિનિધિ હતા. ગર્ભશ્રીમંત વિખ્યાત શેઠાણી માણેકના વીલના તેઓ ટ્રસ્ટી નિમાયલા હતા. અને જાણીતી ઘણી વેપારી પેઢીઓમાં તેમજ કપડવણજમાં સમસ્ત પ્રજાનાં હૃદય તેમણે માયાળુ સ્વભાવથી જીતી લીધાં હતાં. તેઓનું પૂરૂં જીવન આ પ્રસંગે ને આ કલમ તો લખવા અસમર્થ છે કેવળ સંક્ષેપમાં મરહુમના ગાઢ પરિચયના પ્રબળે અકિંચિત રૂપરેખા જે દોરી છે તેમાંથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ગુણો વાચકો ગ્રહણ કરશે એવી આશા છે, છેવટ તેઓના આત્માને શાશ્વત શાંતિ મળે તેવી પ્રાર્થના સાથે વિરમીશું.

શા. શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.

નિવેદન.

ગયા અંકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે નવમા–નવા–વર્ષનો પહેલો અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ અંક વિષે જે કંઈ બે બોલ લખવાના હતા તે જૂના ગ્રાહકોએ પાછલા અંકમાં વાંચ્યા હશેજ. નવા ગ્રાહકો અને વાચકો તેમજ લેખકો માટે આ અંકજ નિવેદનની ગરજ સારશે. ઉપરાંત જૈનેતરની યથાશક્તિ પણ સંતોષકારક સેવા આ માસિક બજાવશેજ એવી ખાતરી આપનારી નોંધ તંત્રીજી તરફથી આ અંકમાં લખાઇ છે તે ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાની નમ્ર ભલામણ છે.

જૂના ગ્રાહકો ઉપરાંત ગ્રાહકો થઇ શકે તેવા કદરદાન ગૃહસ્થો અને બહેનો ઉપર આ અંક મોકલીએ છીએ. તે એવી આશાથી કે પોતે ગ્રાહક તરીકે નામ નંધાવવાનો વેળાસર પત્ર લખશે. અથવા ગ્રાહક તરીકે ન રહેવું હોય તો તેવા હેતુનો પણ પત્ર મળશે. કશો પણ જવાબ નહિ મળે તેવાઓનાં નામ ગ્રાહકના

રજીષ્ટર પત્રકમાં નોંધાયલાં કાયમ રાખી હવે પછી વિ. પી. થાય તે સ્વીકારી લેવામાં આવશે એમ અમે ઉમેદ રાખીશું.

આ માસિક શક્ય તેટલી સારી સેવા બજાવનારૂં નિવડે તેટલા માટે આવતા–બીજા–અંકથી ઇનામી વિષયોની યોજના શરૂ કરવા વિચાર છે. સ્વતંત્રતાથી અને એટલીજ નિખાલસ વૃત્તિથી, સાહિત્ય સમાલોચના કરનાર વિદ્વાનો માટેનું કોલમ ખુલ્લું મૂકવામાં આવશે. જૈન અને જૈનેતર સૃષ્ટિમાં બનતા નોંધ લેવા યોગ્ય કેટલાક સમાચારો અને દેશની હાલની હિલચાલનું ટિપ્પણ પણ પ્રસિદ્ધ કરતા રહેવાની અમને અપેક્ષા છે.

મહેરબાનીની રાહે લેખો મેળવવાની આશાથી પ્રતિષ્ઠિત લેખકો પર આ અંક મોકલાય છે, ધંધાધારીને તેમની જાહેરાત આપવાનું આ સાધન સારૂં છે તેની ખાતરી માટે તેઓના પર આ અંક મોકલાય છે, જાણીતા ગૃહસ્થો આ માસિકના ગ્રાહક થાય તેવી આશાથી તેમના પર આ અંક મોકલીએ છીએ, અને પત્રકારો બદલામાં પોતાના પત્રો અમને મોકલે તેવી ઈચ્છાથી તેમના પર આ અંક મોકલવાની શરૂઆત કરીએ છીએ. ઉપરાંત જે માગશે તેને અડધા આનાની ટીકીટ મળવાથી નમૂના દાખલ અંક મોકલી આપવાની અમે છૂટ રાખી છે. તો તે ઉપર સૌએ ધ્યાન આપવાની અરજ ગૂજારીએ છીએ.

વ્યવસ્થાપક.

साहित्य स्वीकार.

બદલામાં અમને નીચેનાં પત્રો મળ્યાં છે તેની ઉપકાર સાથે નોંધ લઈએ છીએ. સવિસ્તર નોંધ હવે પછી લેવાશેજ.

(૧) શ્રાવિકા–ભાવનગર, (૨) કચ્છી જૈનમિત્ર (મુંબઈ) (૩) જૈન (ભાવનગર) (૪) જૈનશાસન (ભાવનગર) (૫) જૈન કૉન્ફરન્સ હેરલ્ડ (મુંબઈ) (૬) દિગંબર જૈન (સુરત) (૭) જૈનધર્મપ્રકાશ (ભાવનગર) (૮) બુદ્ધિપ્રકાશ (અમદાવાદ) (૯) સુન્દરી સુબોધ (અમદાવાદ) (૧૦) સાહિત્ય (વડોદરા) (૧૧) ચંદ્રપ્રકાશ (વડોદરા) (૧૨) ધનવન્તરી (વીસનગર) (૧૩) બાલશિક્ષક (વડોદરા) (૧૪) જીજ્ઞાસુ (ભાવનગર) (૧૫) ખેતી અને સહકાર્ય ત્રિમાસિક–વડોદરા રાજ્યના ડીપાર્ટમેંટ ઑફ કોમર્સ તરફથી તંત્રી રા. પાદરાકર.

પુસ્તકો:—

નીતિમય જીવન–લેખક પન્યાસજી કેશરવિજયજી ગણિ અમદાવાદ. કિમ્મત રૂ. ૦–૬–૦.

ચંદ્રચુડામણિ–"જૈનશાસન" પત્રની ભેટ ભાવનગર. કિમ્મત રૂ. ૧–૦–૦.

નવજીવન–(નિબંધોનો સંગ્રહ–બીજી આવૃત્તિ) લેખક અને પ્રકાશક રા. મણિલાલ મોહનલાલ પાદરાકર મું. પાદરા. કિમ્મત રૂ. ૧–૦–૦.

પ્રેમપ્રભાવ–લેખક રા. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલજા એલ. એલ. ટી. એમ. વડોદરા–કિમ્મત રૂ. ૧–૦–૦.

અભિનન્દન—અત્રેના સુપ્રસિદ્ધ, અનુભવી, બાહોશ, વિદ્વાન યુવાન જૈન વૈદ્યરાજ (પેથાપુર નિવાસી) શ્રીમાન ચંદુલાલ મગનલાલ એઓ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર એમના વડોદરા રાજ્ય તરફથી લેવાતી સંસ્કૃત વૈદકશાસ્ત્રની અતિકઠિન ત્રણે પરીક્ષામાં ઉંચે નંબરે ઉત્તિર્ણ (પાસ) હોઇ તેમને શ્રીમંત સરકાર તરફથી પારિતોષિક (ઇનામ) પણ આપવામાં આવ્યું છે. હમો હમારા આ યુવાન વૈદ્યરાજને અંતઃકરણપૂર્વક અભિનન્દન આપીએ છીએ, અને તેમની ઝળકતી કાર્કીર્દી ઇચ્છવા સાથે હમારી જૈન કોમમાં એવા અનેક પદવીધરો પાકો એવું ઇચ્છીએ છીએ. ઉક્ત જૈન બંધુનું જીવન ચરિત્ર તેમના ફોટા સાથે આવતા અંકમાં વિસ્તારથી આપવામાં આવશે. **તંત્રી.**

ત્હમારૂં જીવન ઉચ્ચ, રસીક, પ્રેમી અને ભક્તિવાન કરવું છે ?

તો આજેજ મંગાવો-ને જરૂર વાંચો !

શું ?

નવયુગના નવ યુવાનોના જીવનનાં પોષણરૂપ

સર્વોત્તમ સાહિત્ય

નવજીવન.

(નિબંધ સંગ્રહ)

વડોદરાના સાહિત્ય રસીક દિવાન સાહેબ મે. મનુભાઇ નંદશંકર મહેતા એમ. એ. એલ એલ. બી. એમને સમર્પિત તથા વિદુષિ શ્રીમતી અ. સૌ. બહેન શારદા મહેતા બી. એ. એમના વિદ્વતાભર્યા ઉપોદ્દ્ઘાત સાથે બહાર પડેલ આ પુસ્તકની પ્રથમાવૃત્તિ માત્ર બેજ માસમાં ખલાસ થવાથી બીજી આવૃત્તિ હમણાંજ પ્રકટ કરવી પડી છે.

કલકત્તાનું સુપ્રસિદ્ધ મૉડર્ન રીવ્યુ, સાહિત્ય, ચંદ્રપ્રકાશ, ગુજરાતી પંચ, જૈન, બુદ્ધિપ્રકાશ, સયાજી વિજય આદિ માસિકો તથા અઠવાડીકોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો ધરાવતુ આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો માટે મંજુર થયેલું છે.

(૧) પ્રેમમિમાંસા. (૨) સૂફીતત્વજ્ઞાન. (૩) મહાકવિ ડેન્ટેનું જીવન. (૪) કાલિદાસને ભવભૂતિની તૂલના. (૫) કાવ્યદેવીનો દરબાર. (૬) મહાકવિ ફિરદૌસી. (૭) તથા ભરતખંડ કે આર્યાવર્ત આ સાત નિબંધરત્નોથી વિભૂષિત **નવજીવન** એકવાર અવશ્ય વાંચો.

લાયબ્રેરીનો શણગાર ! સ્ત્રી તથા પુરૂષોનું આભૂષણ !

કીંમત—કાચુ પુઠું રૂ. ૦-૧૨-૦, પાકુ પુઠું રૂ. ૧-૦-૦.

લખોઃ—

મણિલાલ મો. પાદરાકર.

તંત્રી—ખેતી અને સહકાર્ય ત્રિમાસિક, વડોદરા રાજ્ય.

વડોદરા-કોઠીપોળ.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળાના-પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થો.

ગ્રન્થાંક.	પૃષ્ઠ.	કીં. રૂ. આ. પા.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો	૨૦૮	૦—૮—૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા	૨૦૬	૦—૪—૦
૨. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૨ જો	૩૩૬	૦—૮—૦
૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૩ જો	૨૧૫	૦—૮—૦
૪. સમાધિ સતકમ્	૩૪૦	૦—૯—૦
૫. અનુભવ પચ્ચિશી	૨૪૮	૦—૮—૦
૬. આત્મ પ્રદીપ	૩૧૫	૦—૮—૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો	૩૦૪	૦—૦—૦
૮. પરમાત્મદર્શન	૪૩૨	૦—૧૨—૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ	૫૦૦	૦—૧૨—૦
૧૦. તત્ત્વબિંદુ	૨૩૦	૦—૪—૦
૧૧. ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦—૧—૦
૧૨. ૧૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદિપીકા	૧૯૦	૦—૬—૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આવૃત્તિ બીજી)	૬૪	૦—૧—૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ	૧૯૦	૦—૬—૦
૧૬. ગુરૂબોધ	૧૭૨	૦—૪—૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદિપિકા	૧૨૪	૦—૬—૦
૧૮. ગહુંલી સંગ્રહ	૧૧૨	૦—૩—૦
૧૯. શ્રાવક ધર્મ ભાગ ૧ લો (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦	૦—૧—૨
૨૦. ,, ,, ભાગ ૨ જો (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦	૦—૧—૦
૨૧. ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો	૨૦૮	૦—૧૨——
૨૨. વચનામૃત	૩૮૮	૦—૧૪—૦
૨૩. યોગદીપક	૨૬૮	૦—૧૪—૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસીક રાસમાળા	૪૦૮	૧—૦—૦
૨૫. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ બીજી)	૧૩૨	૦—૩—૦
૨૬. આનન્દઘન પદસંગ્રહ ભાવાર્થ	૮૦૮	૨—૦—૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો	૧૪૨	૦—૮—૦
૨૮. જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ.	૧૪૬	૦—૨—૦
૨૯. કુમારપાળ ચરિત્ર	૨૮૭	૦—૬—૦
૩૦ થી ૩૪. ગુરૂગીતા	૩૦૦	૦—૪—૦
૩૫. ષડ્દ્રવ્ય વિચાર (આવૃત્તિ બીજી.)		૦—૪—૦

* આ નીશાની વાળા ગ્રન્થો શીલીક નથી.

ગ્રન્થો નીચલા સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

૧. **અમદાવાદ**—"બુદ્ધિપ્રભા" ઑફિસમાં.

૨. **મુંબાઈ**—મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કું—ઠે. પાયધુણી.

,, શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ—ઠે. ચંપાગલી.

૩. **પુના**—શા. વીરચંદ કૃષ્ણાજી—ઠે. વૈતાલપેંઠ.

તમારે ધર્મ સાચવવો છે? ભક્ષાભક્ષથી બચવું છે? તો આ જરૂર વાંચો! લાભ લ્યો!!

ત્રણ પેઢીથી ચાલતું! જુનું, જાણીતું, વિશ્વાસપાત્ર!!

જૈન માલકીનું

પ્રતિષ્ઠિત ઔષધાલય!!!

શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડ એમના તરફથી વડોદરા રાજ્યમાં લેવાતી સંસ્કૃત વૈદકશાસ્ત્રની ત્રણે પરિક્ષામાં ઉત્તિર્ણ (પાસ) થઇ પારિતોષિક (ઇનામ) મેળવનાર.

વૈદ્ય ચંદુલાલ મગનલાલ (પી. વી. બી. આર.)

એમની ખાસ કાળજીભરી જાતિ દેખરેખ નીચે ચાલતી

ધી રાજનગર આયુર્વેદિક ફાર્મસી

માં ભક્ષાભક્ષના વિચારપૂર્વક બનતી શાસ્ત્રસિદ્ધ ઔષધિઓ!

જીવન!

સ્ત્રી, પુરૂષ તથા બાલકોની પાચનશક્તિ સુધારી લોહી વધારી શરીરમાંના દરેક અવયવો મજબુત અને પુષ્ટ કરી, આરોગ્ય, આયુષ્ય અને આનંદ આપે છે.

કી. રતલીઆ ડબા ૧ ના રૂ. ૧-૧૨-૦.

અંગનામૃત!!

આ દવા સ્ત્રીઓનાં તમામ ગુપ્તદર્દો મટાડી લોહી વધારી સંપૂર્ણ તંદુરસ્તી બક્ષે છે. આ દવા ખાસ સ્ત્રીઓ માટે અમૃતસમાન પીણું છે, અને પીવામાં લહજ્જતદાર છે.

કી. શીશી ૧ ના રૂ. ૧-૮-૦.

રસનામૃત!!!

તમારા બાલકોને ખાંડનાં **કફકારક**, રંગબેરંગી શરબતનાં નુકશાનકારક મિશ્રણવાળા બાલામૃતો વિગેરેથી બચાવવાં હોય તો આયુર્વેદ શાસ્ત્રના **આધારે** બાળકોને ફાયદાકારક ઔષધોથી તૈયાર કરેલું આ અમારૂ **રસનામૃત** તમારાં બાલકોને નિરોગી, પુષ્ટ, આનંદી અને ગુલાબી ચ્હેરાવાળું બનાવશે. સ્વાદમાં મધુર હોઇ બચ્ચાંઓ સ્હેલાઇથી હોંશે હોંશે પીએ છે.

કી. શીશી ૧ ના રૂ. ૦-૧૦-૦.

આ સિવાય આ ફાર્મસીમાં ભસ્મો, રસાયણો, આસવો, પ્રજાશય યાકુતી, ચૂર્ણો, અવલેહો, ગુટિકાઓ, તેલો, મુરબ્બાઓ, સુતિકાકવાથ વિગેરે છૂટક તેમજ જથાબંધ વેચાય છે. પો. પેકીંગ મંગાવનારને શિર છે. લખો યા રૂબરૂ મળો.

રાજામહેતાની પોળ સામે
અમદાવાદ.

રાજનગર આયુર્વેદિક ફાર્મસીના માલીક
વૈદ્ય ચંદુલાલ મગનલાલ. વી. પી. બી. આર.

જૈન પ્રજા માટે એક નિર્ભય અને ભરૂસાપાત્ર ઠેકાણું !

કે જ્યાં અગાડી

અપટુડેટ ફેશનના

સોનાના ! મસીન પૉલીસ દાગીનાઓ

ની સેંકડો ફેશનોનો મોટો જથ્થો તૈયાર રહે છે !

અને નિર્ભય રીતે તદ્દનજ ચોખ્ખું અને સફાઈબંધ ફેન્સી કામ ઘરાકોના સોનાનું કીફાયત મજુરીથી ઘણીજ ઝડપથી વાયદેસર અને બનાવી આપવામાં આવે છે.

તૈયાર દાગીનાઓની **મજુરી કાપી** નાણાં પાછાં આપવાની **લેખીત ગેરંટી** મળે છે.

ઇંગ્લીશ જવેલરી, રોલ્ડગોલ્ડ જવેલરી, અને ચાંદીની સેંકડો ફેશનેબલ ચીજોનો જંગી સ્ટોક તૈયાર રહે છે. ખાસ વિલાયતથી આવેલા બીલીયાન કટના હીરાઓ, માણેક, પાના વિગેરે ઝવેરાતનું કામ ઘરાકો અને વહેપારીઓનું સગવડ પડતી રીતે કરીએ છીએ.

રૉયલ જવેલરી માર્ટ.

પ્રોપ્રાયટર—ઝવેરી મુળચંદ આશારામ વૈરાટી.

રીચીરોડ—**અમદાવાદ.**

અમદાવાદ ધી "ડાયમંડ જ્યુબીલી" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.